

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2013

Jaroslava Franková

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA**

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2011 - 2013

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jaroslava Franková

**Specifika vzdělávání dospělých osob
s těžkým tělesným postižením**

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jarmila Onderková

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED STUDIES

2011 - 2013

THE DIPLOMA THESIS

Jaroslava Franková

Specifics of Education of Adults with Physical Disabilities

Prague 2013

The Diploma Thesis Work Supervisor:

Mgr. Jarmila Onderková

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 5. března 2013

Jaroslava Franková

Anotace

Diplomová práce pojednává o překážkách, které musejí překonávat dospělé osoby s tělesným postižením v přístupu k vysokoškolskému vzdělání a vzdělání zájmovému. Zabývá se teorií související s problematikou tělesného postižení, vzdělávání studentů se specifickými potřebami a architektonickými bariérami. Praktickou část tvoří průzkum v oblastech, které jako problematické označili sami lidé s těžkým tělesným postižením. Jsou jimi především architektonické bariéry a nedostatečná informovanost o možnostech studia osob pohybujících se pomocí ortopedického vozíku.

Klíčové pojmy

Architektonické bariéry, inkluzivní vzdělávání, diplomová práce, dospělí, přístupné prostředí, studenti se specifickými potřebami, tělesné postižení, vozíčkář, vysoké školy, vzdělávání, zájmové vzdělávání.

Annotation

The thesis discusses obstacles, which adults with physical disabilities have to overcome in fields such as university education and desired studies. It deals with theories related to the problems of physical disabilities, the education of students with special needs, and architectural barriers. The practical part consists of the exploration of areas, which were labeled as problematic by people with severe physical disabilities. These are primarily architectural barriers and lack of information about educational opportunities for wheelchair-users.

Key terms

Accessible environment architectural barriers, desired studies diploma thesis, education, inclusive education, physical disability, students with special needs, wheelchair-user, universities.

Obsah

Úvod	9
Teoretická východiska	11
Tělesné postižení	12
1.2 Dělení tělesného postižení	12
1.2.1 Tělesná postižení vrozená	12
1.2.2 Tělesná postižení získaná	13
1.3 Specifika tělesného postižení	14
2 Vzdělávání dospělých osob s tělesným postižením	17
2.1 Legislativa týkající se vzdělávání osob s tělesným postižením v ČR	17
2.2 Vysokoškolské vzdělávání	19
2.3 Zájmové vzdělávání	21
3 Bariéry z pohledu osob s tělesným postižením	22
3.1 Dělení architektonických bariér	22
3.2 Legislativní rámec architektonických bariér.....	25
3.3 Stručné představení vyhlášky č. 398/2009, Sb.	26
3.4 Kategorizace přístupnosti	27
Praktická část	29
4 Průzkum	29
4.1 Konstrukce průzkumu	29
4.2 Spolupracující organizace	30
4.3 Složení skupiny respondentů	32
4.4 Osnova dotazníku	34
4.5 Stanovení hypotéz	35
5 Hypotéza I	36
5.1 Instituce nabízející kurzy v rámci zájmového vzdělávání	36
5.2 Výběr sledované lokality	36
5.3 Spolupráce s institucemi a průběh průzkumu	37
5.4 Šetření v terénu	40
5.5 Hypotéza I. – shrnutí	44
6 Hypotéza II	46
6.1 Zájmové vzdělávání v rámci neziskových organizací	47
6.2 Zájmové vzdělávání v institucích dostupných široké veřejnosti	48
6.3 Hypotéza II. – shrnutí	48

7 Hypotéza III.....	50
7.1 Hypotéza III. – shrnutí	52
8 Hypotéza IV.....	53
8.1 Veřejné vysoké školy – výsledky průzkumu	54
8.2 Hypotéza IV. – shrnutí	61
9 Další okruhy dotýkající se problematiky.....	63
9.1 Přizpůsobená ergonomie pracovního/studijního místa	63
9.2 Speciální pomůcky	65
9.3 Finanční podpora	66
Závěr	67
Seznam použitých zdrojů	71
Seznam obrázků, grafů a tabulek	74

Poděkování

Děkuji Mgr. Jarmile Onderkové za ochotu vést mou diplomovou práci a za cenné rady. Děkuji zaměstnancům a klientům Pražské organizace vozíčkářů za aktivní spolupráci.

ÚVOD

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením v Článku 24 říká, že „*státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, uznávají právo osob se zdravotním postižením na vzdělání. S cílem realizovat toto právo bez diskriminace a na základě rovných příležitostí, státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, zajistí inkluzivní vzdělávací systém na všech úrovních...*“¹.

Veškeré snahy, a to nejen na národní úrovni, směřující k ekonomické stabilitě Evropy zahrnují i fakt, že se musí více než v minulosti stavět především na znalostech a znalostní ekonomice. Evropské strategie posledních let (Lisabonská strategie, navazující strategie Evropa 2020) stavějí do popředí podmínku rozvoje vzdělání jako cesty k úspěšnosti a udržení evropské ekonomiky. Vzdělání a celoživotní učení se v takovém případě není jen otázkou týkající se vyčleněné skupiny. Na základě analýz si současné evropské strategie kladou za cíl vzdělávat a zapojovat do pracovních procesů i skupiny s různými formami znevýhodnění. Podstatou těchto činností není jen snaha zamezit sociální exkluzi, ale i získat nové vzdělance a pracovníky s novým pohledem a využít v maximální míře jejich schopnosti a specifika na základě principu diverzity.

Neméně důležitý je vedle přínosu pro společnost i přínos a potřeba jedince. Schopnost zpracovat informace a využívat znalosti již není jen výhodou, je to nutnost. Chce-li nějaký celek být úspěšný a konkurenceschopný, musí stavět na vzdělanosti, schopnostech pracovat s informacemi a přizpůsobovat se rychle se měnícímu prostředí. Na druhé straně i jednotlivec, chce-li se uplatnit a žít aktivně, musí vynaložit patřičné úsilí na to, aby dostal stále se měnícím a narůstajícím požadavkům.

Aby i lidé s tělesným postižením měli šanci aktivně se zapojit do společenského a pracovního života, musejí mít rovné šance na získání potřebných znalostí a dovedností. Rovnocennými šancemi v tomto případě ale nerozumíme individuální

¹ *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením*. [online]. [cit. 2013-02-08]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/10774/umluva_CJ_rev.pdf

plány nebo distanční studium. Cílem veškerých snažení by v případě této skupiny osob se zdravotním postižením mělo být vytvoření rovného přístupu k plnohodnotnému vzdělávání, které zahrnuje i aktivity uvnitř sociální skupiny, později v rámci terciárního vzdělávání také navazování kontaktů s kolegy a odborníky v daném oboru, tedy plnohodnotné sociální začlenění.

Účelem této práce je zmapovat možnosti vzdělávání dospělých osob s tělesným postižením, a to zejména v rámci terciárního a zájmového vzdělávání. Osnovu průzkumu určili sami zástupci sledované skupiny osob. Tu tvoří lidé s těžkým tělesným postižením, kteří se pohybují pomocí ortopedického vozíku. Jejich tělesné postižení a s ním spojené pohybové omezení není kombinováno s žádným jiným postižením a nemají v jeho důsledku sníženou mentální kapacitu.

Vznik a zaměření práce samotné je motivován především praktickou využitelností získaných informací. V její první části je popsána problematika tělesného postižení, architektonických bariér a legislativní rámec vzdělání osob se specifickými potřebami obecně. V praktické části jsou nejprve ve spolupráci s konkrétní organizací sdružující osoby s tělesným postižením a vybranou skupinou respondentů vymezeny konkrétní oblasti průzkumu. Stěžejní část práce tvoří výsledky průzkumu, který je zaměřen dvojím směrem – na úskalí spojená se studiem na veřejných či soukromých vysokých školách a na lokálně zacílenou nabídku zájmového vzdělávání (zejména v oblasti jazykové a počítačové gramotnosti) z pohledu osob s tělesným postižením.

Pro průzkum možnosti vzdělávání na vysokých školách a nabídky vzdělávacích agentur z pohledu klientů s tělesným postižením byla použita analýza veřejně dostupných informací, osobní jednání a polostrukturované rozhovory se zástupci zmíněných institucí, pro průzkum mezi zástupci cílové skupiny osob s tělesným postižením byla zvolena metoda dotazníkového šetření a následných rozhovorů. Pro přesné zacílení průzkumu byla navázána úzká spolupráce s konkrétní organizací hájící zájmy zvolené cílové skupiny. Dílčí výstupy průzkumu zaměřeného na architektonické bariéry byly získány šetřením v terénu.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1 TĚLESNÉ POSTIŽENÍ

V souvislosti se zaměřením empirické části práce se část teoretická orientuje na nastínění základních informací o tělesném postižení, obecných tezí o vzdělávání dospělých osob s tělesným postižením a problematiky architektonických bariér. V teoretické části jsou rovněž zmíněny základní dokumenty, zejména legislativní, upravující zmíněné oblasti.

Různé druhy zdravotního postižení s sebou nesou různé specifické potřeby ve všech oblastech života osoby s takovým postižením, vzdělávání nevyjímaje. Aby bylo možné popsat konkrétní problémy spojené s přístupem ke vzdělávání a spolu s nimi i zcela konkrétní opatření k odstranění překážek, je třeba úzce specifikovat jasnou cílovou skupinu a přesně popsat ty specifické potřeby, které se jí týkají.

Cílovou skupinou pro účely níže uvedeného průzkumu jsou lidé s velmi těžkým tělesným postižením. V některých případech bývá chybně ztotožňováno postižení tělesné s postižením zdravotním. Zdravotní postižení ale není synonymem tělesného, je to skupina nadřazená postižení tělesnému, které je jedním z druhů postižení zdravotního.

V odborné literatuře můžeme najít různé definice tělesného postižení, z nichž některé jsou zavádějící a samotnými lidmi s tělesným postižením odmítané. Zejména definice, které k tělesnému postižení nekompromisně řadí emocionální labilitu a deformované sociální vztahy jako nedílné průvodní jevy. Bohužel, s podobnými definicemi se běžně setkáváme i v různých odborných slovnících.

Nejobektivněji lze tělesné postižení definovat jako postižení omezující člověka v pohybu, které v některých případech mohou doprovázet funkční poruchy komunikace, případně další specifické funkční poruchy související s původem konkrétního tělesného postižení.

1.1 Dělení tělesného postižení

Tělesné postižení můžeme dělit na vrozené a získané. Toto dělení také víceméně dělí skupinu osob s tělesným postižením na skupinu, pro kterou je fyzické omezení běžným stavem od narození či raného dětství, a na skupinu, která určitou část svého života žila bez tělesného postižení. (Geneze tělesného postižení bývá relevantnější při řešení problematiky spíše psychosociálního charakteru, pro potřeby průzkumu realizovaného v rámci práce je tento aspekt zmíněn jen okrajově.)

1.1.1 Tělesná postižení vrozená

Vrozená tělesná postižení tvoří řada diagnóz, které se v mnoha případech dále dělí dle původu konkrétní vady. Souhrnně je možné uvést následující typy vrozených tělesných postižení:

- dysmelie, amelie
- rozštěp páteře - spina bifida
- degenerativní onemocnění svalů - myopatie
- vážnější formy kostních onemocnění
- dětské mozkové obrny (DMO)

Dysmelie, amelie – jde o vady projevující se nedovyvinutými (dysmelie) nebo chybějícími (amelie) končetinami, z větší části se jedná o geneticky podmíněné vady. (Do této skupiny patří i tzv. „thalidomidové děti“, děti, které se v důsledku užívání thalidomidu matkou v těhotenství narodily s výraznými vrozenými vadami. Ačkoliv se thalidomid v ČR oficiálně neprodával, „thalidomidové děti“ se rodily i u nás.)

Rozštěp páteře (spina bifida) – rovněž se řadí mezi vrozené vývojové vady, dolní končetiny bývají zcela nehybné a deformované, horní polovina těla se vyvíjí beze změn, její hybnost je zachována.

Degenerativní onemocnění svalů (myopatie) – myopatické postižení, tedy různá postižení svalů, svalových vláken, lze řadit jak do tělesných postižení vrozených, tak získaných; z pohledu vrozených postižení se jedná často o velmi progresivní svalové dystrofie.²

Vážnější formy kostních onemocnění – jedná se o vady spojené s nedostatečným růstem končetin s velkou lomivostí kostí, v důsledku které vznikají různé deformity.

Dětské mozkové obrny – jsou nejčastější příčinou vrozeného tělesného postižení. Vznikají nejčastěji v prenatálním nebo perinatálním období. Charakterizuje je především porucha centrální kontroly hybnosti.²

1.1.2 Tělesná postižení získaná

Původem těchto postižení je převážně úraz, v menším procentu pak příhody ovlivňující centrální nervový systém (při zahrnutí pouze těch případů, kdy nedochází k výraznému ovlivnění intelektu nebo smyslových funkcí).

Jedná se například o:

- poúrazové stavy (*paraplegie, kvadruplegie*),
- amputace končetin (*pro účely práce jsou brány v potaz zejména amputace dolních končetin*),
- centrální mozkové příhody (CMP) – část případů, kdy příhodou došlo ke ztrátě schopnosti pohybu, ale intelekt a smyslové funkce zůstaly bez výrazné poruchy.

²FISCHER, S. a J. ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-807-3870-140.

1.2 Specifika tělesného postižení

Specifika tělesného postižení v kontextu se vzděláváním, bereme-li v potaz přesně definovanou skupinu osob, které nemají kombinovanou vadu ani výrazné smyslové postižení a nemají snížený intelekt, tvoří především jejich omezení v pohybu a v některých případech potíže komunikační. Potížemi komunikačními jsou rozuměny potíže funkční podoby způsobené druhem a projevy konkrétního tělesného postižení nebo nemoci tělesné postižení způsobující.

Pohybové omezení je elementárním specifikem pro osoby s tělesným postižením a zcela zásadním omezením pro osoby s těžkým tělesným postižením pohybující se na ortopedickém vozíku. V důsledku jeho druhu, charakteru a rozsahu mohou být postiženy jen končetiny dolní nebo dolní i horní končetiny (kvadruplegie, kvadruparézy). Podle svalového napětí u některých postižení se mohou lidé s tělesným postižením potýkat s hypertonií, zvýšeným svalovým napětím, často i těžkými spasmy, či hypotonií, tedy svalovou ochablostí.

Samostatnost vozíčkářů do velké míry ovlivňuje možnost ovládnutí horních končetin a síla v nich. Ta určuje, jak dalece jsou samostatní v možnosti pohybu v upravených podmínkách, i to, kolik potřebují dopomoci druhé osoby při péči o sebe nejen při zajišťování svých základních životních potřeb. Většina vozíčkářů se v maximální možné míře snaží zajistit co největší množství svých potřeb svépomocí a pomoc druhých omezit na nezbytné minimum. Toto nezbytné minimum je velmi individuální. Aby docílili co největší samostatnosti, mají většinou naučeny metody, které umožňují co nejvíce využít a zapojit vlastní zbytkovou fyzickou sílu.

Z pohledu *adaptace* je nejvíce znevýhodněna skupina osob s progresivními formami vrozeného tělesného postižení, protože si musejí zvykat na stále se zhoršující zdravotní stav a ubývající zbytkové síly. Často se musejí přizpůsobovat novým, funkčně komplikovanějším stavům. Stejně obtíže zažívají ti, kteří jsou tělesně postiženi v důsledku progresivní nemoci (např. pacienti s roztroušenou sklerózou). Progresivní charakter mohou mít jak některá tělesná postižení vrozená, tak získaná.

Podobné vzorce platí i pro komunikační specifika. Některé druhy postižení mohou ovlivňovat orofaciální soustavu, tím snižovat komunikační schopnosti a komplikovat kontakt s okolím. Jedná se o funkční překážky komunikace, které mohou znemožnit komunikaci verbální a značně deformovat komunikaci nonverbální. Z tohoto důvodu je třeba, například v případě pedagogických pracovníků, počítat s touto komplikací, být schopen přijmout a osvojit si alternativní způsoby komunikace a nevyhodnocovat nonverbální komunikaci podle zažitých dekódovacích vzorců.³

Vzhledem k tomu, že v reprezentativním vzorku cílové skupiny spolupracujícím na průzkumu není zástupce s výraznými komunikačními problémy, je tato oblast zmíněna jen okrajově.

Pokud tedy přihlédneme k vymezené cílené skupině, pak přístup ke vzdělávání a rozvoji mohou komplikovat tyto okolnosti:

- nevhodné prostředí, architektonické bariéry bránící v pohybu na ortopedickém vozíku,
- potřeba zajistit odpovídající pomoc druhé osoby v případě, že ji vozíčkář potřebuje (například pro pohyb, pro manipulaci s učebními pomůckami, pro zajištění samostatného života na kolejích atp.),
- možné komunikační potíže vyžadující osvojení alternativních způsobů komunikace.

Nevhodnost prostředí a architektonické bariéry jsou natolik závažnou překážkou přístupu, že je tomuto tématu věnována celá jedna kapitola teoretické části práce a podstatná pasáž empirické části.

Přestože převážná část pozornosti v rámci práce je věnována přístupnosti samotných pracovišť vysokých škol a institucí nabízejících zájmové vzdělávání, spadají pod tuto problematiku také bariéry v dopravě, bariéry dalších zařízení patřících ke vzdělávání na vysokých školách: ubytovacích zařízení – kolejí, menzy, studoven, pracovišť zajišťujících studentům praxi, knihoven.

³FRANKOVÁ, Jaroslava. *Specifika verbální a nonverbální komunikace osob s tělesným postižením*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Jana Amose Komenského. Vedoucí práce Mgr. Matouš Brejcha.

Potřebu zajištění odpovídající pomoci druhé osoby při sebeobsluze si většinou lidé s tělesným postižením saturují z větší části sami v rámci sociálních služeb, které využívají. Jedná se o službu osobní asistence upravenou zákonem 108/2006 Sb., o sociálních službách. Paragraf 39 definuje, že služba osobní asistence zahrnuje zejména tyto „základní činnosti:

- *pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu,*
- *pomoc při osobní hygieně,*
- *pomoc při zajištění stravy,*
- *pomoc při zajištění chodu domácnosti,*
- *výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,*
- *zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,*
- *pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“⁴*

Každý člověk s velmi těžkým tělesným postižením potřebuje dopomoc v jiném rozsahu. Je třeba podotknout, že pro ty osoby s velmi těžkým tělesným postižením, které potřebují zajistit péči o vlastní osobu po většinu dne, je velmi obtížné zajistit jak finanční prostředky, tak osoby pečující. Příspěvek na sociální služby i v nejvyšším čtvrtém stupni (aktuálně 12 000,- Kč) nestačí na pokrytí celodenní péče. Stručně je možné říci, že lidé s velmi těžkým tělesným postižením musejí vynaložit daleko větší úsilí a více finančních prostředků na zajištění svých základních potřeb, o to méně pak zbývá na seberealizaci a potřeby vlastního rozvoje. Proto je třeba uvažovat i o finanční pomoci při studiu například formou sociálních stipendií, které školy poskytují, nebo finančními příspěvky, případně úpravou ceny vzdělávacích kurzů.

⁴Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: Sběrka zákonů České republiky. 2006, s. 1257-1289. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2006/sb037-06.pdf>

2VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH OSOB S TĚLESNÝM POSTIŽENÍM

Vzdělávání dospělých v poměrně krátké době změnilo svůj status, zejména z pohledu dospělých samotných. Zatímco v minulosti bylo vnímáno spíše jako obtěžující povinnost, jednalo-li se například o povinné podnikové vzdělávání, školení a podobně, dnes více vystupuje do popředí jeho nutnost a potřebnost. Důvodem je skutečnost, že my samotní vnímáme vzdělávání jako nástroj potřebný pro udržení zaměstnání, nástroj konkurenční výhody i jako možnost osobního rozvoje.

Motivace ke vzdělávání není předmětem této práce, ale pokud bychom hledali rozdíly v motivaci ke vzdělávání mezi zdravou veřejností a lidmi s tělesným postižením, odlišným momentem pravděpodobně bude motivace založená na snaze vyrovnat samotný handicap, kvalitním vzděláním odsunout fakt, že je v přístupu k pracovnímu uplatnění limitují bariéry.

Zpráva z Průzkumu vnímání problematiky vzdělávání dospělých u laické a odborné veřejnosti, kterou v roce 2009 provedla společnost Donath-Burson-Marsteller, ve spolupráci se společností Factum Invenio a Asociací institucí vzdělávání dospělých ČR, říká, že jednou z šesti definovaných skupin ohrožených exkluzí ve vzdělávání jsou lidé s tělesným postižením. Odborná i laická veřejnost se podle zprávy shodly, že tato skupina by měla být ve vzdělávání podporována státem.⁵

2.1 Legislativa týkající se vzdělávání osob s tělesným postižením v ČR

Lze konstatovat, že základním dokumentem hovořícím o právu na vzdělávání, je Listina základních práv a svobod, která se váže k Ústavě ČR. V tomto dokumentu jsou práva vztahovaná ke vzdělávání definována velmi volně a jsou zde nastíněny možné ústupky související s možnostmi státu.

⁵Agentura Donath - Burson – Marsteller. *Vzdělávání dospělých: Průzkum vnímání problematiky vzdělávání dospělých u laické a odborné veřejnosti*[online]. 2009 [cit. 2013-03-02]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz>

Paragraf 33 Listiny základních práv a svobod uvádí: „*Občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých.*“⁶

V úvodu zmíněný Článek 24 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením hovoří již přísněji o povinnosti signatářů této dohody zajišťovat rovné příležitosti lidem se zdravotním postižením a inkluzivní vzdělávací systém na všech úrovních, tedy včetně vysokoškolského vzdělávání. Státy, které jsou smluvními stranami této úmluvy, se zavázaly mimo jiné k tomu, že osoby se zdravotním postižením, tedy i osoby s postižením tělesným jako podskupina osob se zdravotním postižením, nebudou z důvodu svého postižení vyloučeny ze všeobecné vzdělávací soustavy, že jim bude poskytována přiměřená úprava podle individuálních potřeb a dostatečná podpora.

Poslední bod Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením⁷ říká: „*Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, zajistí, aby osoby se zdravotním postižením měly možnost přístupu k obecnému terciárnímu vzdělávání, odborné přípravě na výkon povolání, vzdělávání dospělých a celoživotnímu vzdělávání bez diskriminace a na rovnoprávném základě s ostatními. Za tímto účelem státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, zajistí, aby osobám se zdravotním postižením byla poskytována přiměřená úprava.*“⁸

Základním zákonem vztahujícím se na vzdělávání obecně je zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, tzv. školský zákon. V paragrafu 2 tohoto zákona jsou uvedeny zásady, na kterých je vzdělávání podle české legislativy vystavěno.

⁶ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.: Listina základních práv a svobod. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

⁷ Úmluva o právech osob se zdravotním postižením byla přijata v New Yorku v březnu roku 2006, Česká republika se k ní připojila v roce 2007. Parlament ČR vyslovil s dokumentem souhlas, Úmluva byla ratifikována prezidentem a v České republice vstoupila v platnost v říjnu 2009.

⁸ *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením*. [online]. [cit. 2013-02-08]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/10774/umluva_CJ_rev.pdf

Pod písmenem a) se uvádí, že jednou ze zásad je zásada „*rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občan.*“⁹ Blíže se řešené problematice věnuje paragraf 16, který definuje, kdo se pro účel zákona rozumí studentem se speciálními potřebami.

2.2 Vysokoškolské vzdělávání

V prvním paragrafu zákona o vysokých školách se mimo jiné píše: „*Vysoké školy jako nejvyšší článek vzdělávací soustavy jsou vrcholnými centry vzdělanosti, nezávislého poznání a tvůrčí činnosti a mají klíčovou úlohu ve vědeckém, kulturním, sociálním a ekonomickém rozvoji společnosti...*“¹⁰

Zákon rozlišuje veřejné vysoké školy a soukromé vysoké školy. Veřejné vysoké školy se zřizují zákonem a mají rovněž zákonem stanovenou povinnost uchazečům o studium a studentům poskytovat poradenské a informační služby. Ve většině případů je náplní takových poraden i péče o studenty se specifickými vzdělávacími potřebami. Současně zákon ukládá veřejným vysokým školám, aby činily všechna dostupná opatření pro vyrovnávání příležitostí studovat na vysoké škole.

Soukromým vysokým školám musí udělit Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy státní souhlas s působností školy.

⁹ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, s. 10262-10348. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1998/sb039-98.pdf>

¹⁰ Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1998, s. 5388-5419. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2005/sb188-05.pdf>

Z pohledu osob s tělesným postižením a jejich přístupu k vysokoškolskému vzdělání je důležitý dokument Strategie systémového zpřístupňování VŠ vzdělávání studentům se zdravotním postižením v ČR Vládního výboru pro zdravotně postižené občany.

Jedná se o strategický dokument, který usiluje o jednotnost a koncepčnost postupu při vytváření rovných příležitostí v přístupu k vysokoškolskému studiu. Sleduje aspekty legislativní, procesní (v hodnocení kvality poskytovaných služeb a poradenství) a stanovuje podporu institucí, zejména MŠMT, MPSV a některých poradních orgánů Vlády ČR.

*„Pro vytváření přístupného vzdělávacího prostředí na VŠ je nezbytná participace subjektů na úrovni institucí i jednotlivých odborníků, mezi něž patří odborníci v obvyklém slova smyslu (speciální pedagogové, odborníci na oblast terciárního vzdělávání ad.) a dále **odborníci – studenti a absolventi VŠ se zdravotním postižením.**“¹¹*

¹¹ VLÁDNÍ VÝBOR PRO ZDRAVOTNĚ POSTIŽENÉ OBČANY. *Strategie systémového zpřístupňování VŠ vzdělávání studentům se zdravotním postižením v ČR*. Praha, 2010. Dostupné z:

<http://www.vlada.cz/cz/ppov/vzppo/dokumenty/strategie-systemoveho-zpristupnovani-vs-vzdelavani-studentum-se-zdravotnim-postizenim-v-cr-73391/>

2.3 Zájmové vzdělávání

Zájmové vzdělání lze definovat jako: „*system krátkodobých i dlouhodobých organizačních forem, které umožňují edukační, rekreační, poznávací a tvůrčí volnočasové aktivity účastníků, realizované neformálním i informálním způsobem a směřující k saturaci jejich individuálních zájmů, k rozvoji a kultivaci osobnosti a k celkovému zlepšení kvality života jedince.*“¹²

Zájmovým vzděláváním se pro účely práce rozumí vzdělávání ve specializovaných institucích dostupných běžné veřejnosti. Pro úplnost byla přidána do výzkumné části práce data o vzdělávacích kurzech nabízených nestátními neziskovými organizacemi. Tyto kurzy jsou většinou jen dílčí aktivitou takových organizací, které využívají například již existujících přístupných prostor a zajišťování zájmového vzdělávání je jednou z řady jejich aktivit, nebo více či méně doplňkovou činností. Současně takové kurzy nenabízejí oficiálně uznatelné hodnocení dosaženého stupně vzdělávání.

Oblast zájmového vzdělávání byla přidána do obsahu práce na základě reakcí respondentů, kteří se o možnostech takového vzdělávání z pohledu osob s tělesným postižením často zmiňovali. Obecně lze konstatovat, že se na oblast zájmového vzdělávání váží stejné problémy v přístupu ke vzdělávacím aktivitám, jako u studia vysokoškolského.

Z pohledu dalšího využití se vozíčkáři při vyhledávání kurzů zájmového vzdělávání zaměřují především na kurzy rozvíjející schopnosti a znalosti pro ně využitelné v kontaktu s okolím nebo při uplatnění na pracovním trhu.

Jsou jimi:

- jazykové kurzy,
- počítačové kurzy,
- kurzy účetnictví.

¹² ŠERÁK, Michal. *Teorie a praxe zájmového vzdělávání dospělých*. [online]. 2012 [cit. 2013-03-06].

Dostupné z: http://www.sdruk.cz/data/xinha/sdruk/ks2012/2012_KKS_Serak.pdf

3 BARIÉRY Z POHLEDU OSOB S TĚLESNÝM POSTIŽENÍM

V souvislosti s bariérami v prostředí se nejčastěji užívají termíny architektonické bariéry a bariéry fyzické, ve smyslu hmotné. Pokud zúžíme pohled na bariéry jen na optiku osob s tělesným postižením, často se zmiňuje termín „bezbariérovost“, ten však evokuje právě možnost volného pohybu osoby na vozíku. Bariéry jsou ale pojmem širším a v současnosti je z mnoha stran poukazováno, že se netýkají jen nepočetné skupiny osob s omezením pohybu či orientace, ale že mohou být komplikací i pro širokou veřejnost – například pro ty, kteří mají pohyblivost omezenou jen dočasně, rodiče s malými dětmi v kočárcích a pro početnou skupinu seniorů. Proto se častěji v souvislosti s bariérami hovoří o přístupném prostředí, tedy prostředí, které je svým charakterem přívětivější pro všechny skupiny obyvatel.

Jako největší překážku ve vzdělávání pro osoby s tělesným postižením průzkum označil architektonické bariéry. Přestože větší část vzdělávacích institucí nabízí individuální plány nebo výuku v prostředí zvoleném klientem, vnímají takovou možnost samotní uchazeči o studium, kteří se pohybují pomocí ortopedického vozíku, jako diskriminační. I oni sami chtějí absolvovat většinou plnou výuku a využívat i další výhody školských zařízení, sociální kontakty s vrstevníky a spolužáky nevyjímaje (viz závěry průzkumu níže).

Teoretická část věnovaná bariérám je zaměřena na bariéry fyzické (architektonické) z pohledu vozíčkářů, tedy skupiny obyvatel, které nejvíce limitují.

3.1 Dělení architektonických bariér

Architektonické bariéry lze rozdělit následovně: **vertikální** (schody a výškové rozdíly větší než 2 cm), **horizontální** (povrchy komunikací, sklony komunikací a nájezdových ramp), **prostorové** (nedostatečné manipulační plochy a prostory, nevhodné umístění zařizovacích prvků), **antropometrické** (dosahové vzdálenosti), **ergonomické** (nevyhovující tvary klik, madel, ovládacích prvků, zařizovacích prvků), **orientační** (chybějící nebo nevhodné značení piktogramy atp.).¹³

¹³ ZDRAŽILOVÁ, Renata a František LAUB. *Bezbariérové užívání staveb – od historie k současnosti*. [online]. [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: <http://bariery.xf.cz/IMAGE/clanek.pdf>

Podle úsudků samotných vozíčkářů se v praxi bohužel setkáváme nejčastěji s kombinacemi různých forem fyzických bariér, přičemž takové bariéry lze bez větších problémů nalézt i v objektech projektovaných a postavených v posledních letech, kdy je řešení staveb z pohledu osob s omezením pohybu a orientace upraveno vyhláškou.

Z pohledu uživatele se řeší přístupnost:

- ***přístupové komunikace***

(kvalita povrchu přístupových cest, možné překážky zužující průjezdovou šířku, příčný a podélný sklon chodníku nebo jiné příchodové komunikace)

- ***parking***

(existence vyhrazeného parkovacího místa, případně parkoviště s vyznačenými parkovacími místy)

- ***okolí budovy***

(terén před vstupem, rovná plocha před vstupem umožňující manipulaci s vozíkem při otevírání dveří)

- ***vstupu***

(vstup, dveře, obtížnost manipulace s dveřmi, způsob a směr otevírání dveří, madla, případně umístění a dostupnost zvonkové signalizace, rozměry zádveří a možnost manipulace s vozíkem v zádveří)

- ***vnitřních komunikací /včetně výtahů, ramp či plošin/***

(chodby, schodiště, výškové rozdíly v rámci podlaží, zúžené průchody, výtahy, případně rampy a plošiny, uživatelsky důležité dveře v interiéru, prahy, povrchy – podlahové krytiny)

- ***hygienického zázemí***

(dveře - zejména v případě hygienického zařízení směr otevírání, prostornost toalety, umístění toaletní mísy, umístění madel a vhodná instalace zařizovacích prvků, podjezd umyvadla)

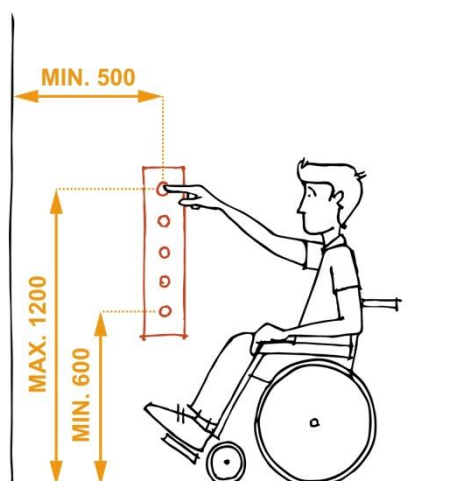
- ***hlavních funkčních částí budovy s ohledem na jejich účel***

(jedná se o vybavení částí objektů z pohledu jejich funkce – místa v hledišti, umístění a vybavení šaten, přístup na sportoviště atp.)

- **interiér**

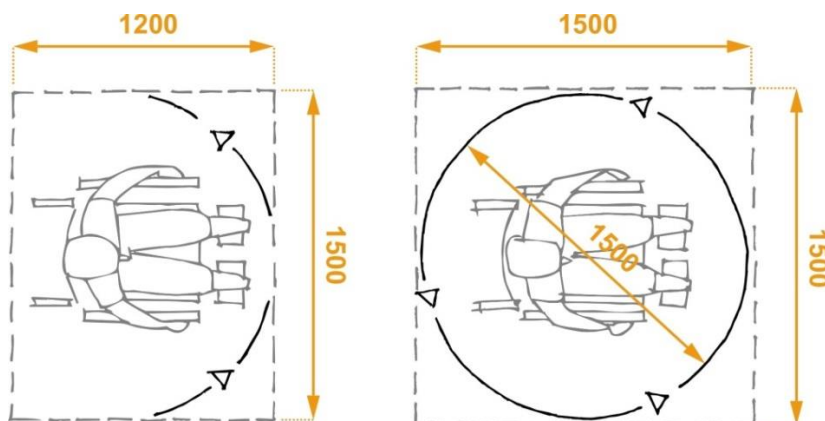
(vhodné rozmístění nábytku a zařizovacích prvků, dosahové vzdálenosti u vybavení pracovních ploch, dosahová vzdálenost ovládacích prvků – např. u výtahů – viz Obrázek 1)

Obrázek 1: Dosahová vzdálenost ovládacích prvků

Zdroj: Rukověť mapovače - pracovní materiál Pražské organizace vozíčkářů, o. s.,
autor ilustrace Ing. arch. Pavel Lupač¹⁴

Obrázek 2: Požadavky na rozměry manipulační plochy pro vozíčkáře

Zdroj: Rukověť mapovače - pracovní materiál Pražské organizace vozíčkářů, o. s.,
autor ilustrace Ing. arch. Pavel Lupač¹⁴

¹⁴ Pracovní materiál Rukověť mapovače připravila Pražská organizace vozíčkářů, o. s. ve spolupráci s Fakultou architektury ČVUT; tato publikace bude vydána v edici publikací ČVUT; míry na obrázku jsou uvedeny v milimetrech

3.2 Legislativní rámec architektonických bariér

V Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením (viz výše) se uvádí: „S cílem umožnit osobám se zdravotním postižením žít nezávislým způsobem života a plně se zapojit do všech oblastí života společnosti, přijmou státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, příslušná opatření k zajištění přístupu osob se zdravotním postižením, na rovnoprávném základě s ostatními, k fyzickému prostředí, dopravě, informacím a komunikaci, včetně informačních a komunikačních technologií a systémů, a k dalším zařízením a službám dostupným nebo poskytovaným veřejnosti, a to v městských i venkovských oblastech. Tato opatření, která budou zahrnovat identifikaci a odstraňování překážek a bariér bránících přístupu, se budou týkat, mimo jiné:

a) budov, dopravní sítě, dopravy a dalších vnitřních i venkovních zařízení, včetně škol, obytných budov, zdravotnických zařízení a pracovišť;

b) informačních, komunikačních a dalších služeb, včetně elektronických služeb a záchranných služeb.“¹⁵

Hlavním právním předpisem upravujícím problematiku architektonických bariér je vyhláška č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb. Nahradila vyhlášku č.369/2001Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících užívání staveb osobami s omezenou schopností pohybu a orientace. Fakt, že se nacházíme na přelomu dvou legislativních úprav, z nichž novější je v některých bodech přísnější, velmi komplikuje označování objektu za bariérový či bezbariérový. Často se proto stává, že se nedostatečně vybavenou z pohledu novější vyhlášky jeví budova, která byla bezchybně realizována podle vyhlášky předchozí a nemusí být tedy starší než 4 roky.

¹⁵ Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. [online]. [cit. 2013-02-08]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/10774/umluva_CJ_rev.pdf

3.3 Stručné představení vyhlášky č. 398/2009, Sb.

V paragrafu 1, odstavci 1 vyhlášky č. 398/2009, Sb. je definován předmět úpravy takto: „*Tato vyhláška stanoví obecné technické požadavky na stavby a jejich části tak, aby bylo zabezpečeno jejich užívání osobami s pohybovým, zrakovým, sluchovým a mentálním postižením, osobami pokročilého věku, těhotnými ženami, osobami doprovázejícími dítě v kočárku nebo dítě do tří let (dále jen „osoby s omezenou schopností pohybu nebo orientace“).*“¹⁶

Upravuje přístupnost pozemních komunikací a veřejného prostranství, občanského vybavení v částech určených pro užívání veřejností, společných prostor a domovního vybavení bytového domu obsahujícího více než tři byty, bytu upravitelného nebo bytu zvláštního určení, prostor určených pro výkon práce celkově 25 a více osob, pokud provoz v těchto stavbách umožňuje zaměstnávat osoby se zdravotním postižením.

V paragrafu 6 vyhláška stanoví, které stavby rozumí stavbami občanského vybavení. Ty musejí splňovat přesně definované požadavky. Jsou jimi: stavby pro veřejnou správu, soudy, státní zastupitelství, policii, obviněné a odsouzené, stavby pro sdělovací prostředky, stavby pro obchod a služby, stavby pro ochranu obyvatelstva, stavby pro sport, **školy, předškolní a školská zařízení**, stavby pro kulturu a duchovní osvětu, stavby pro zdravotnictví a sociální služby, budovy pro veřejnou dopravu, stavby ubytovacího zařízení pro cestovní ruch s celoročním i sezónním provozem pro vícenež 20 osob.

Vyhláška také stanoví, jak má vypadat vozíčkářům přístupná toaleta, a to, že v každé budově, kde se nachází běžné veřejně přístupné WC, musí být minimálně jedna toaleta bezbariérová. Určuje, kolik vyhrazených míst pro osoby na vozíku, v poměru k počtu běžných míst, musí mít prostory pro shromažďování, upravuje přístupnost i bytových staveb, zejména pak společně užívaných prostor, přístupy do prostor pro výkon práce, hygienických zařízení a šaten atp. V paragrafu 8 se pak velmi spoře hovoří o školských zařízeních, které musejí být rovněž plně bezbariérově řešeny.

¹⁶ Vyhláška č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, s. 1257-1289. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/sbirka/2009/sb129-09.pdf>

3.4 Kategorizace přístupnosti

Mění se legislativa a také absence kontrolních nástrojů jejího dodržování u projektovaných a realizovaných staveb je příčinou toho, že není možné jednoznačně označovat objekty za přístupné (bezbariérové) nebo nepřístupné (bariérové). Složitost kategorizace je dána rovněž různorodostí tělesných postižení a mírami zachovaných fyzických schopností jedince s postižením.

Protože výzkumná část je z větší části zaměřená na architektonické bariéry, je třeba zmínit tuto „proměnnou“, která výrazně ovlivňuje nejen nepřesnost informačních materiálů o přístupnosti konkrétních objektů, ale výrazně působí i na výsledky průzkumu bezbariérovosti.

Možná doporučení na řešení tohoto problému v označování míry přístupnosti jsou součástí praktické části práce.

3.5 Bariéry v dopravě

Fyzickou překážkou pohybu jsou rovněž bariéry v dopravě. Ve velkých městech České republiky je přístupnost MHD v současnosti řešena nákupy nízkopodlažních spojů. Hlavní město Praha současně řeší postupné zpřístupňování stanic metra, ačkoliv cestování metrem nebudou moci někteří vozíčkáři využívat kvůli vnitřním bariérám – nájezd do vozidel metra komplikuje široká spára mezi podlahovou plochou vagónu a nástupiště a také výškový rozdíl, který je proměnlivý v souvislosti se zatížením soupravy.

Podstatně komplikovanější je situace v dopravě v menších městech, na venkově a v dopravě meziměstské, včetně dopravy železniční. Nepřístupnost využívaných vozidel je kombinována s bariérami na nástupištích, ve stanicích, na nádražích. Pokud student musí dojíždět a v blízkosti vysoké školy není upravené ubytovací zařízení, pak může vysoká částka za dopravu výrazně ovlivnit rozhodnutí, zda studovat, či nikoliv.

Pokud budeme hodnotit možnosti dopravy v rámci systému velkých měst, pak můžeme zmínit i speciální dopravní služby zajišťované upravenými mikrobusy za dotovanou cenu. (V Praze v minulých letech byla dokonce doprava do zaměstnání či školy plně hrazena Magistrátem hlavního města.)

Skupiny studentů dojíždějících za studiem se výrazně dotkla změna a snížení výše příspěvku na mobilitu, který v současnosti činí 400,- Kč na měsíc.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 PRŮZKUM

4.1 Konstrukce průzkumu

Průzkum byl vícevrstvý a zahrnoval analýzu stávajícího stavu řešené problematiky z několika pohledů, včetně názorů zástupců cílové skupiny. Průzkum obsahoval:

- vytipování **spolupracující organizace** (kritéria: organizace sdružující dospělé osoby s tělesným postižením různého původu, sídlo v Praze, více než pětiletá existence, ochota spolupracovat);

(na základě rozhovorů se zaměstnanci organizace byly zjištěny priority týkající se zaměření vzdělávání osob s těžkým tělesným postižením),

- vytipování **základní skupiny respondentů** - dospělých osob s velmi těžkým tělesným postižením pohybující se na vozíku, s ukončeným středoškolským vzděláním a ochotou aktivně spolupracovat a vyčleněna podskupina respondentů ochotných aktivně spolupracovat na tvorbě hypotéz;

(na základě rozhovorů s respondenty byly stanoveny tři základní hypotézy),

- vytvoření **osnova dotazníku** zjišťujícího konkrétní zkušenosti zástupců cílové skupiny v definovaných zkoumaných oblastech, který byl následně distribuován,
- vyhodnocení **výsledků dotazníkového šetření** a stanovení **hypotéz**,
- oslovení **vysokých škol a vzdělávacích institucí** (ČR) s dotazy zjišťujícími relevantní data pro verifikaci či falsifikaci hypotéz vzešlých z dotazníkového šetření.

4.2 Spolupracující organizace

Aby bylo možné zacílit průzkum v oblasti nabídky dalšího vzdělávání, bylo třeba definovat oblasti zájmu cílové skupiny o konkrétní náplň vzdělávání v souvislosti s dalším uplatněním získaných znalostí a dovedností.

Výchozí informace, které nasměrovaly další průzkum, poskytla organizace sdružující osoby s velmi těžkým tělesným postižením. Osobní rozhovory s odborníky na oblast vzdělávání a zaměstnávání osob s tělesným postižením a studium projektů a jejich výstupů daly dohromady osnovu, podle které byla vytvořena náplň průzkumu mezi samotnými klienty.

Jako vzorová organizace byla vybrána Pražská organizace vozíčkářů, o. s.¹⁷ sídlící v centru Prahy, která poskytuje rozmanitou škálu služeb lidem s tělesným postižením, zejména vozíčkářům. Klientela organizace není vymezena konkrétním druhem postižení, jak tomu bývá u jiných, specializovaných organizací. Pestrost skupin klientů byla jedním z kritérií výběru spolupracující organizace, spolu s náplní činnosti a délkou praxe v poskytování sledovaných služeb.

Pražská organizace vozíčkářů, o. s. je nestátní nezisková organizace, která se již od roku 1991 věnuje realizaci služeb pro osoby s velmi těžkým tělesným postižením, zejména pro vozíčkáře, kteří tvoří více jak 95% členské základny organizace.

Obrázek 3: Logo spolupracující organizace

Zdroj: dokumenty Pražské organizace vozíčkářů, o. s.

¹⁷ Pražská organizace vozíčkářů, o. s. registrovaná Ministerstvem vnitra pod číslem: VS/1-629/91-R; se sídlem Benediktská 688/6, Praha 1 – webová prezentace: www.pov.cz, www.presbariery.cz ; e-mail: info@pov.cz, tel. 224 826 078

Služby poskytované Pražskou organizací vozíčkářů jsou zaměřeny na:

- služby sociální (odborné sociální poradenství, v minulosti osobní asistence),
- služby související s rozsáhlou oblastí problematiky architektonických bariér (koncepční práce, účast v odborných skupinách, připomínkování související legislativy a norem, mapování přístupnosti, návrhy na zpřístupnění objektů, individuální poradenství, distribuce informací),
- realizaci volnočasových akcí,
- realizaci vzdělávacích kurzů (jazykové a počítačové kurzy v malém rozsahu určené pro členy organizace a klienty s těžkým tělesným postižením),
- koncepční práci včetně připomínkování související legislativy,
- publikační a informační činnost.

Pražská organizace vozíčkářů má v oblasti vzdělávání a zaměstnávání, na poli výzkumu těchto oblastí, zkušenosti v souvislosti s realizací projektu financovaného Evropským sociálním fondem (ESF) dle Jednotného programového dokumentu 3 (v letech 2007 a 2008). Po ukončení projektu financovaného z ESF pokračuje organizace v poskytování služeb jak v oblasti vzdělávání, tak v oblasti zaměstnávání osob s postižením, a to především formou odborného poradenství a pomoci při řešení vyvstalých problémů na základě zadání klientů.

Na základě již realizovaných průzkumů vedených odborníky pracujícími v organizaci a po jejich odborných rozborech se klienti zajímají zejména o:

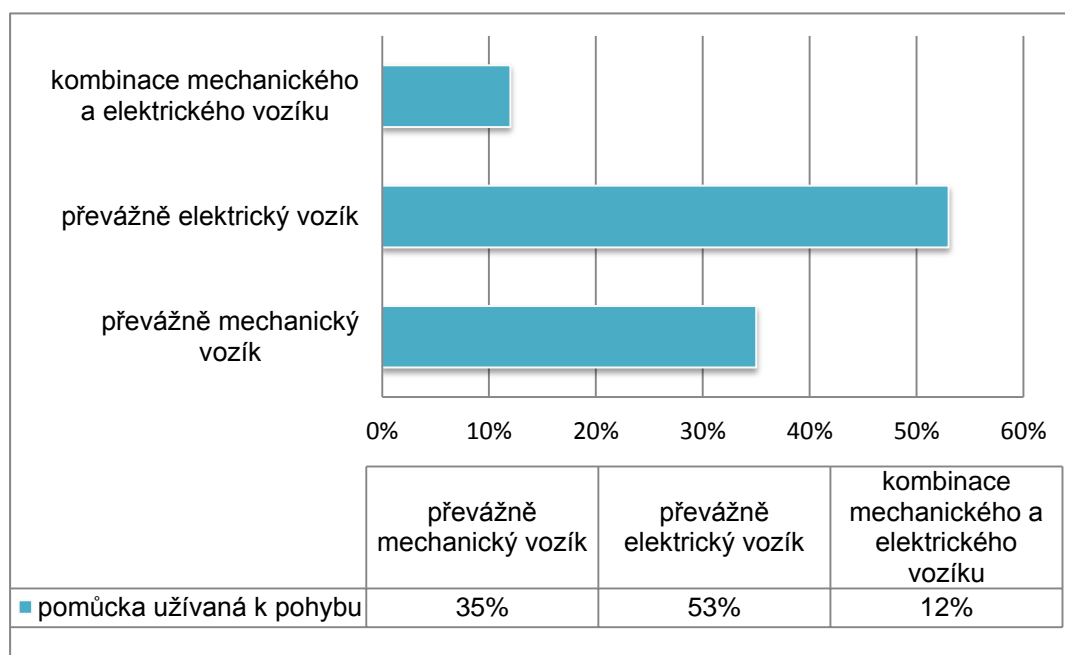
- možnosti absolvování jazykových kurzů,
- možnosti vzdělávání a rozvoje v oblasti ovládní počítačové techniky a moderních komunikačních technologií,
- možnosti vzdělávání na vysokých školách.

4.3 Složení skupiny respondentů

V rámci spolupráce s Pražskou organizací vozíčkářů byli osloveni její členové a klienti s prosbou o spolupráci. Ustálila se skupina 70 osob s velmi těžkým tělesným postižením, vesměs vozíčkářů. Skupinu tvořilo 41 žen a 29 mužů. Jedná se o skupinu osob s ukončeným středoškolským vzděláním, ve skupině jsou zastoupeny různé druhy a rozsahy tělesného postižení. Respondenti mají trvalé bydliště v hlavním městě Praze.

Záměrem průzkumu přímo mezi zástupci cílové skupiny bylo mimo jiné zjistit bez přílišných vnějších zásahů a návodných otázek, co je největší překážkou v realizaci studia na vysokých školách a při hledání kurzů v rámci dalšího vzdělávání. Pro přesné zacílení průzkumu tak, aby byla dodržena jeho praktická využitelnost a výstupy mohly sloužit i cílové skupině samotné, byla ze skupiny respondentů vyčleněna podskupina třiceti úžeji spolupracujících osob.

Graf 1: Procentuální vyjádření využívání druhu pomůcky kompenzující pohyb¹⁸

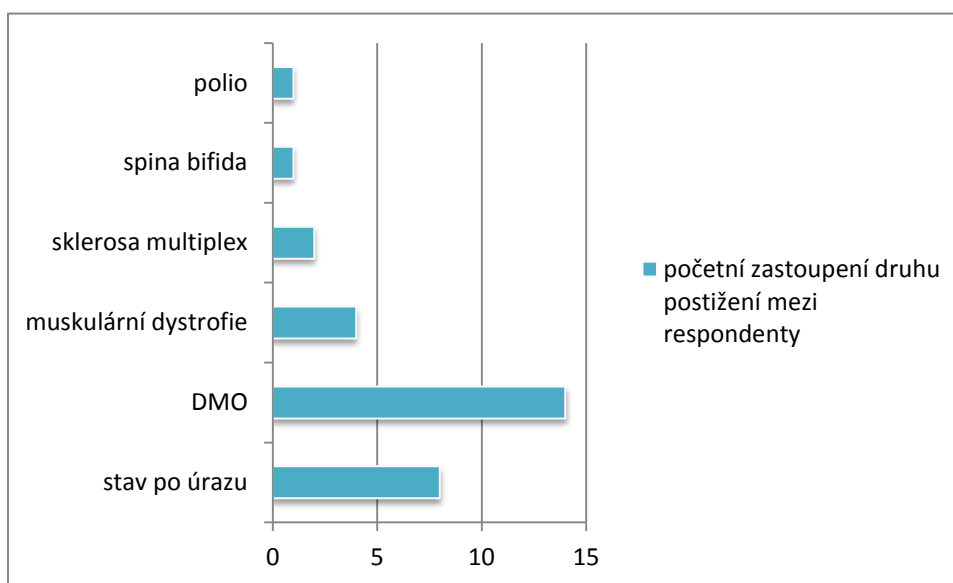

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

¹⁸ Pro potřeby průzkumu přístupnosti objektů vysokých škol a jazykových škol bylo u vybraných respondentů zjišťováno, jaký druh vozíku převážně využívají.

O bližší spolupráci jsem požádala třicet členů Pražské organizace vozíčkářů s různým původem těžkého tělesného postižení, kteří se velmi aktivně zapojili do širšího dotazníkového šetření a projevíli zájem o hlubší spolupráci. Skupina zahrnovala 19 žen a 11 mužů s úplným středním vzděláním a studenty a absolventy vysokých škol. Všichni respondenti se pohybují pomocí ortopedického vozíku, 23 respondentů v důsledku tělesného postižení částečně potřebuje v některých běžných denních úkonech nebo při zajištění běžné péče o vlastní osobu dopomoc druhé osoby, 7 z těchto respondentů potřebuje pomoc druhé osoby ve většině úkonů.

Graf 2: Početní zastoupení diagnóz v podskupině respondentů

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

4.4 Osnova dotazníku

Osnova dotazníku byla velmi volná, s ohledem na zkoumanou problematiku a ve snaze získat širší pohled na ni byly zvoleny otázky, na které bylo třeba odpovídat textem.

Pro účely statistiky (míněno rámcové statistiky, protože počet respondentů ve vzorové skupině pro průzkum nebyl dostatečně početný a nebylo vyváženo zastoupení věkových skupin) bylo zjišťováno následující:

- pohlaví,
- věk,
- diagnózu,
- typ vozíku převážně užívaného k pohybu (mechanický/elektrických vozík),
- dosažené vzdělání.

Pro účely vyhodnocení základních limitujících oblastí v přístupu ke vzdělávání byly položeny následující otázky:

S jakými překážkami jste se při studiu osobně potýkali?

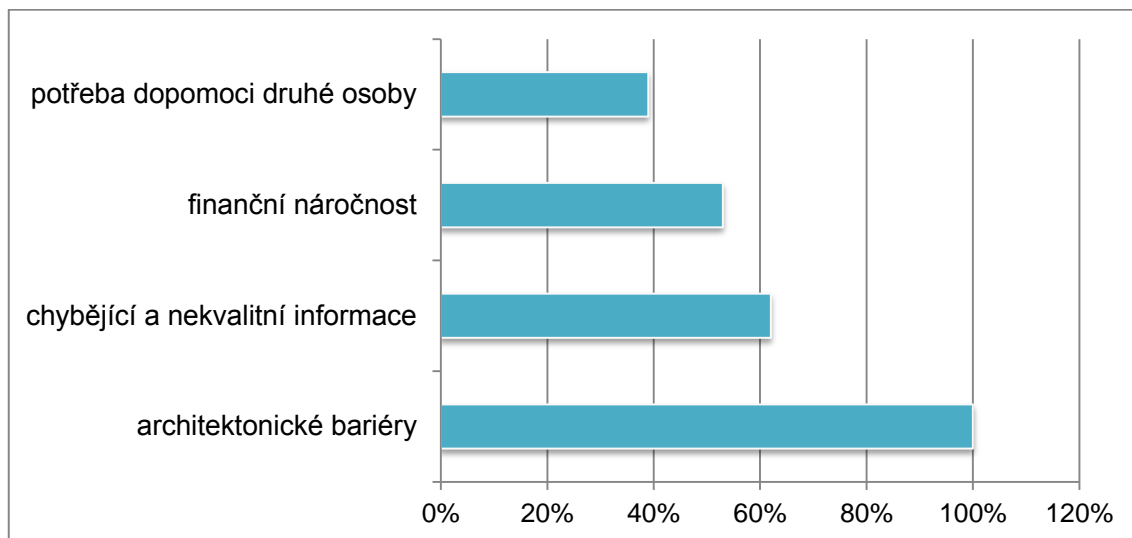
Co studium komplikovalo, případně co vám znemožnilo dosažení vyššího vzdělání?

Máte zkušenosti se vzdělávacími kurzy (například jazykovými, počítačovými a dalšími)?

Další doplňující otázky byly pokládány na základě předchozích odpovědí a upřesňovaly základní zjištění. Byly jimi zejména otázky doplňující informace o zkušenostech z vysokoškolského studia (u absolventů), s nabídkou a organizací kurzů v rámci zájmového vzdělávání. Podrobnější rozhovory byly vedeny s podskupinou respondentů (viz výše), vyčlenění užší skupiny respondentů vyžadovala potřeba osobního kontaktu. Průměrná délka polostrukturovaných rozhovorů byla cca 45 minut.

V dotazníkovém šetření označili respondenti 4 základní problematické oblasti související se vzděláváním osob s těžkým tělesným postižením. Následující graf vyjadřuje procento respondentů, kteří označili oblast za komplikaci studia.

Graf 3: Přehled problematických oblastí

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

4.5 Stanovení hypotéz

Povyhodnocení dotazníků a zejména na základě osobních rozhovorů s respondenty a současně s jejich pomocí byly definovány následující čtyři základní hypotézy:

- I. **Vzdělávací instituce nabízející kurzy obsahem vhodné pro vozíčkáře své služby neposkytují v přístupném prostředí.**
- II. **Alternativní nabídka vzdělávacích institucí (uzpůsobené kurzy konané v prostředí zvoleném klientem) není dostatečná a je finančně náročná.**
- III. **Nabídka studia na vysokých školách není dostatečná, málokterá vysoká škola umožňuje plnohodnotné studium vozíčkářům, protože jsou její pracoviště bariérová.**
- IV. **Dostupné informace o možnostech studia na vysokých školách, včetně informací o přístupnosti pracovišť škol, nejsou dostatečné.**

5HYPOTÉZA I.

Vzdělávací instituce nabízející kurzy obsahem vhodné pro vozíčkáře své služby neposkytují v přístupném prostředí.

První část průzkumu majícího za cíl verifikovat nebo falsifikovat Hypotézu I. bylo dotazníkové šetření a rozhovory se zástupci cílové skupiny, tedy s vozíčkáři. Architektonické bariéry jako hlavní překážku v přístupu ke vzdělávání označilo 100% respondentů. Výzkum mezi vysokými školami dokázal, že architektonické bariéry jsou problémem, jehož odstranění závisí zejména na výši prostředků, které bude mít škola na bezbariérové úpravy k dispozici. Pokud bariéry nejsou přímým důvodem toho, že se zájemce o studium nemůže bez problémů ucházet o zařazení do výuky, pak minimálně omezují výběr studia, a to nejen obsahem, ale i lokalitou.

5.1 Instituce nabízející kurzy v rámci zájmového vzdělávání

Vzhledem k nepřebernému množství firem, společností, organizací a institucí, které nabízejí obsahově různé kurzy v rámci zájmového vzdělávání, bylo nutné zúžit záběr výzkumu a specifikovat užší skupinu poskytovatelů, u kterých bude průzkum proveden.

Byla vybrána sledovaná lokalita a pro průzkum zvoleny významné jazykové agentury a školy. (Jazykové zaměření kurzů bylo vybráno na základě výsledků dotazníkového šetření, ve kterém respondenti označili jazykové kurzy jako nejžádanější kurzy, vedle kurzů zdokonalujících počítačové dovednosti).

5.2 Výběr sledované lokality

Průzkum byl, vyjma části věnované vysokým školám, uskutečněn na území hlavního města Prahy. Hlavní město Praha je městem s největším procentem obyvatel s tělesným postižením a soustřeďují se zde i lidé s handicapem, kteří chtějí studovat či najít práci a pobývají zde dočasně.

Praha je specifická i tím, že kromě běžných zákonem daných procent bytových jednotek při výstavbě bytů se na jejím území nachází pět lokalit s domy s byty zvláštního určení, v každé takové lokalitě je 90 až 100 bytů upravených pro užívání lidmi s velmi těžkým tělesným postižením a obývaných převážně vozíčkáři.

Praha také nabízí největší možnosti v oblasti vzdělávání, ze kterých lze vybrat i možnosti relativně přístupné, a to i z pohledu architektonických bariér. (Označení „relativní přístupnost“ je v tomto případě použito záměrně a opodstatnění relativity v této souvislosti objasní kapitoly níže. Stručně lze poznamenat, že každá osoba s postižením disponuje jinou mírou zachovaných schopností a dovedností a současně používá specifickou pomůcku kompenzující pohyb. Proto bezbariérovost, či jinak přístupnost, není jasně definovatelná. Svou roli hraje i řada dalších faktorů, jakými jsou například kvalita přístupových komunikací či doprava.)

Průzkum a jeho výstupy tedy odrážejí specifika hlavního města a mohou být v budoucnu použity pro srovnávací analýzu kraje Hlavního města Prahy s dalšími kraji ČR.

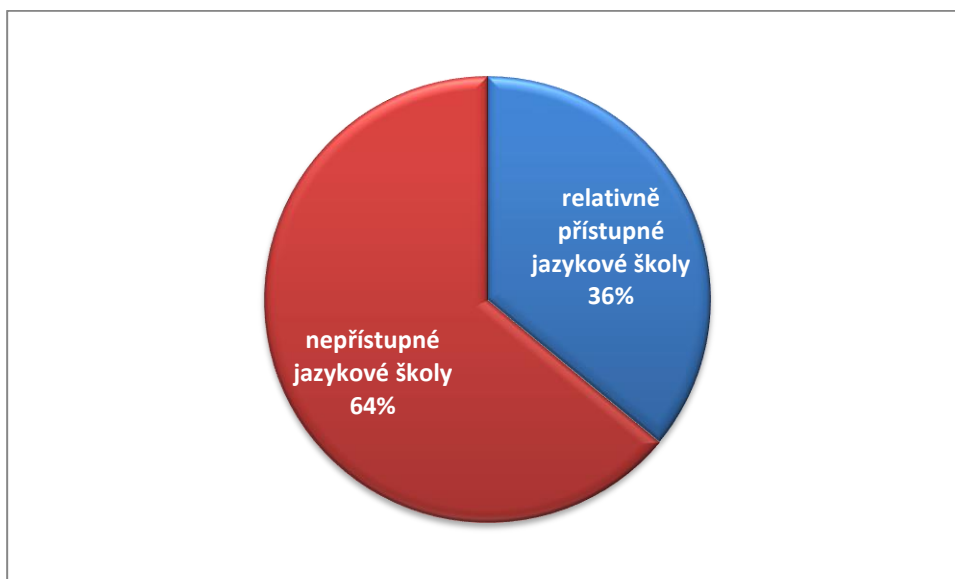
5.3 Spolupráce s institucemi a průběh průzkumu

Celkem bylo s žádostí o spolupráci osloveno 56 jazykových škol se sídlem na území hlavního města Prahy. Do průzkumu se zapojilo 25 jazykových škol. Z nich 9 sdělilo, že prostory využívané pro výuku, jsou bezbariérové. Při zjišťování, podle jakých kritérií byla bezbariérovost určena, většina zástupců 9 údajně přístupných jazykových škol uvedlo, že se jedná o jednu z níže uvedených úvah:

- naše škola je v přízemí, případně do pater vede výtah,
- naši nabídku vzdělávacích kurzů v minulosti již vozíčkář využil,
- naši zaměstnanci jsou ochotní a vše lze s ochotou zařídit.

Spolu s informovaností o přístupnosti prostředí a budov souvisí obecná problematika označení přístupnosti. Na odborném poli se v současnosti řeší to, podle jakých kritérií bezbariérovost či bariérovost určovat. Pokud by základním kritériem byla platná vyhláška č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb, pak by byly všechny aspekty přístupnosti posuzovány relativně přísně a informace by byly pro větší část vozíčkářů zavádějící.

Graf 4: Procentuální zastoupení přístupných a nepřístupných jazykových škol podle sdělení jejich zástupců

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

Komplikovanost určení míry přístupnosti souvisí s tím, že každý člověk s tělesným postižením pohybující se pomocí ortopedického vozíku má jiné schopnosti, jinou zbytkovou sílu a také používá jiný druh vozíku jako pomůcku kompenzující pohyb.

Ortopedický vozík může být mechanický nebo elektrický. Mechanické vozíky, sestavované na míru uživateli, mají různé šířky i další konstrukční prvky (výška sedu, opěrky atp.). U elektrických vozíků jejich výrobci nabízejí širokou škálu typů podle toho, pro jaké účely klient vozík potřebuje (domácí nebo venkovní využití). U vozíků elektrických převládá tendence vyrábět robustní a v terénu stabilní vozíky, které mají poloměr otáčení až 1400 milimetrů (dle informací výrobců o parametrech nejvíce žádaných elektrických vozíku).

Zmiňovaná vyhláška však neoperuje s žádným vzorovým vozíkem, od kterého by se odvodila míra přístupnosti. Jen některé normy, především normy související s technickými požadavky na vozidla nasazovaná do systémů městských hromadných doprav (EHK 107.05), operují s termínem „referenční vozík“. Ani stanovení vzorového vozíku, což se v současných podmínkách podle odborníků nejeví jako reálné, však neřeší individuální schopnosti a možnosti lidí s těžkým tělesným postižením.

Před dvěma lety problematiku kategorizace míry přístupnosti začaly pod záštitou Ministerstva pro místní rozvoj řešit samy organizace a instituce, které se fakticky věnují mapování architektonických bariér a distribucí výstupních informací. Na základě jednání vznikla Metodika kategorizace míry přístupnosti. Ta si klade za cíl sjednotit kritéria a označení míry přístupnosti budov po celé České republice. I odborníci sami si při tvorbě metodiky uvědomovali riziko, které s sebou nese posuzování podle platné legislativy, která je však vztažena jen k stavebním rekonstrukcím a výstavbám nových objektů. Riziko spočívá v tom, že by velká část staveb byla označena jako nepřístupné, přestože se v nich část vozíčkářů může bez potíží pohybovat, případně k volnému pohybu pomůže jen dílčí dopomoc druhé osoby nebo drobné úpravy (například instalace ližin nebo mobilních ramp).

Ačkoliv všichni odborníci při rekonstrukcích a výstavbě důsledně trvají na dodržování platné legislativy, pro účely zpracování informací o přístupnosti již užívaných objektů z praktických důvodů upřednostnili uživatelské hledisko.

Přístupnost se podle Metodiky kategorizace přístupnosti dělí do tří stupňů – objekty přístupné, částečně přístupné a nepřístupné. Kromě slovního pojmenování byly kategoriím přiřazeny konkrétní piktogramy, které se liší i graficky a jsou barevně rozlišeny podle semaforového značení.

Obrázek 4:

Označení míry přístupnosti dle Metodiky kategorizace přístupnosti

Zdroj: interní materiály Pražské organizace vozíčkářů, o. s.

Tento systém kategorizace a zpracování údajů o přístupnosti je založený na tom, že každý vozíčkář na základě přesných a kvalitně zpracovaných informací a na základě nejlepší znalosti svých schopností nejlépe rozhodne, zda je schopen navštívit objekt a pohybovat se v něm samostatně, nebo jakou míru dopomoci bude muset on sám nebo instituce zajistit.

5.4 Šetření v terénu – mapování přístupnosti

Odborný specialista na mapování přístupnosti ze spolupracující Pražské organizace vozíčkářů, Ing. arch Jan Tomandl, souhlasil s pomocí při mapování dvou jazykových škol, které své prostory označily za bezbariérové a které souhlasily s profesionálním mapováním. Účelem šetření v terénu bylo potvrdit vyvstalý problém s poskytováním nepodložených informací o přístupnosti. Zástupci zvolených škol s místním šetřením souhlasili a projevíli zájem o zpětnou vazbu. Mapování bylo realizováno podle metodik mapování Pražské organizace vozíčkářů a míra přístupnosti objektů byla stanovena podle výše zmíněné kategorizace.

Jazyková škola Tutor – Praha 1

Vstup:

U vstupu je + 1 schod (výška 15 cm, hloubka 68 cm, šířka 177 cm). Převýšení není kompenzováno rampou. Vedlejší vchod umožňující bezbariérový přístup není k dispozici. Hlavní vstupní dveře objektu jsou dvoukřídlé (hlavní křídlo šířka 81 cm, vedlejší křídlo šířka 87 cm) a otevírají se mechanicky směrem dovnitř. Zvonková signalizace u dveří chybí (není funkční). Z prostorného zádveří (šířka 241 cm, hloubka 572 cm) vedou do interiéru dvoukřídlé kyvné dveře (šířka 2x 95 cm).

Interiér:

V přízemí se nachází recepční pult (výška 106 cm) a studovna, přístupná přes dvoje trvale otevřené jednokřídlé dveře (šířka 90 cm). V obou dveřích se nachází nízký práh (výška 2 cm). Ve studovně jsou k dispozici PC stoly (podjezd výška 63 cm). Vpravo za recepcí se nachází výtah.

V 1. patře je umístěno 6 učeben a klientské centrum. Do společné chodby vedou od přímého schodiště (+ 12, + 12 schodů, výška 15 cm, hloubka 32 cm) dvoukřídlé dveře (hlavní křídlo šířka 73 cm, vedlejší křídlo šířka 78 cm), které se otevírají mechanicky směrem ven. Ve dveřích je práh (výška 3,5 cm). Klientské centrum je dále přístupné jednokřídlými dveřmi (šířka 90 cm), které se otevírají mechanicky směrem dovnitř. Za dveřmi se nachází recepční pult (výška 81 cm). Všechny učebny na patře mají jednokřídlé dveře (šířka min. 80 cm) s prahem (výška max. 2 cm). Interiér učeben tvoří židle s mobilními pulty.

Ve 2. patře je umístěno 8 učeben a kabinet. Do společné chodby vedou od přímého schodiště dvoukřídlé dveře (hlavní křídlo šířka 73 cm, vedlejší křídlo šířka 78 cm), které se otevírají mechanicky směrem ven. Ve dveřích je nízký práh (výška 2 cm). Všechny učebny na patře mají jednokřídlé dveře (šířka min. 80 cm) s prahem (výška max. 2 cm). Interiér učeben tvoří židle s mobilními pulty.

Ve 3. patře je umístěno 9 učeben. Do společné chodby vedou od přímého schodiště dvoukřídlé dveře (hlavní křídlo šířka 73 cm, vedlejší křídlo šířka 78 cm), které se otevírají mechanicky směrem ven. Ve dveřích je nízký práh (výška 3,5 cm). Všechny učebny na patře mají jednokřídlé dveře (šířka min. 80 cm) s prahem (výška max. 2 cm). Interiér učeben tvoří židle s mobilními pulty.

Ve 4. patře jsou umístěny 3 učebny, 2 konferenční místnosti, kuchyňka a kancelář ředitele. Do společné chodby vedou od přímého schodiště dvoukřídlé dveře (hlavní křídlo šířka 73 cm, vedlejší křídlo šířka 78 cm), které se otevírají mechanicky směrem ven. Ve dveřích je nízký práh (výška 2 cm). Všechny učebny na patře mají jednokřídlé dveře (šířka min. 80 cm) s prahem (výška max. 2 cm). Interiér učeben tvoří mobilní židle a stoly s podjezdem (výška 71 cm).

V 5. patře se nachází administrativní zázemí objektu. Na chodbách jsou k dispozici počítačové terminály (výška 110 cm, podjezd výška 90 cm).

Výtah:

Výtah spojuje 1. až 5. patro a je volně přístupný. Manipulační prostor před výtahem je dostatečný. Dveře výtahové šachty jsou jednokřídlé (šířka 75 cm) a otevírají se mechanicky směrem ven. Klecové dveře chybí. Klec (šířka 112 cm, hloubka 128 cm) není vybavena zrcadlem, sklopným sedátkem, ani madlem.

Ovladač na nástupních místech je ve výšce 127 cm, maximální výška ovladačů uvnitř klece je 135 cm.

WC:

Bezbariérové WC v objektu není.

Závěr šetření v terénu

Mapování podle přesně daných pravidel a hodnocení na základě kritérií, která jsou v konečném důsledku méně přísná, než obsahuje platná legislativa, dokázalo, že budova a prostory jazykové školy Tutor nelze označit jako bezbariérové. Spadají do skupiny objektů částečně přístupných. Hlavní problém tvoří vysoký schod před vstupem, nedostatečná manipulační plocha, nevhodně řešený výtah a fakt, že v objektu není přístupná ani částečně přístupná toaleta.

Obrázek 5: Učebna jazykové školy Channel Crossing¹⁹

Zdroj: fotoarchiv Pražské organizace vozíčkářů, o. s.

¹⁹ Nevhodné uspořádání zařizovacích prvků a stísněný prostor zcela znemožňuje pohyb na ortopedickém vozíku.

Jazyková škola ChannelCrossing – Praha 1

Vstup:

Vstup do dvora, ve kterém se nachází budova jazykové školy, je možný ze dvou stran. Přístup z ulice Lazarská vede přes průchod se svažitým chodníkem (sklon 5 %) o délce 400 cm. Z ulice Vodičkova je nutno překonat nájezd (sklon 17 %) o délce 135 cm. Ze dvora pokračuje společná dlážděná cesta přes další dva svažité úseky (sklon 23 %, délka 150 cm a sklon 7 % délka 716 cm). Hlavní vstupní dveře do objektu jsou jednokřídlé (šířka 85 cm) a otevírají se mechanicky směrem ven. Ve dveřích se nachází práh (výška 2 cm). Obousměrná zvonková signalizace (výška 150 cm, vzdálenost od překážky 2 cm) se nachází vpravo u dveří.

Interiér:

Za vstupními dveřmi se po levé straně nachází vrátnice (výška okýnka 120 cm). Na konci chodby je k dispozici výtah. V 1. patře je umístěna recepční místnost, která slouží ke komunikaci s klienty, objednání lekcí a úhradu školného. Vstupní dveře do místnosti jsou jednokřídlé (šířka 80 cm) a otevírají se mechanicky směrem ven. Pult recepce (výška 117 cm) je v části snížen na výšku 74 cm.

Ve 2. patře se nachází 7 učeben. Vstupní dveře do společného komunikačního prostoru jsou jednokřídlé (šířka 81 cm) a otevírají se mechanicky směrem ven. Obousměrná zvonková signalizace (výška 146 cm) se nachází vpravo u dveří. Komunikační prostor je vybaven mobilními židlemi a stolkem (výška 72 cm, podjezd výška 69 cm). V době mapování byly k dispozici učebny 2, 3, 4 a 5. Vstup do všech učeben tvoří jednokřídlé dveře (šířka 80 cm), které se otevírají mechanicky směrem dovnitř. Manipulační prostor v učebnách 2 a 3 je nedostatečný. Učebny jsou vybaveny mobilními židlemi a stoly (výška 72 – 75 cm, podjezd výška 70 -72 cm).

Ve 3. patře se nachází administrativní zázemí. Vstupní dveře jsou jednokřídlé (šířka 82 cm) a otevírají se mechanicky směrem ven. Obousměrná zvonková signalizace (výška 147 cm) je umístěna vpravo u dveří.

Výtah:

Výtah spojuje přízemí až 5. patro a je volně přístupný. Manipulační prostor před výtahem je dostatečný. Dveře výtahu jsou automatické (šířka 80 cm). Klec (šířka 106 cm, hloubka 140 cm) je vybavena zrcadlem na čelní stěně a sklopným sedátkem. Madlo v kleci chybí. Ovladač na nástupních místech je ve výšce 112 cm, maximální výška ovladačů uvnitř klece je 117 cm.

WC:

Bezbariérové WC v objektu není.

Závěr šetření v terénu

Na základě mapování v terénu a získaných dat nelze budovu a prostory jazykové školy Channel Crossing označit jinak, než jako nepřístupné. Důvodem je nevhodná rampa u vstupu, stísněné prostory učeben s nedostatečným manipulačním prostorem a fakt, že škola nemá přístupnou ani částečně přístupnou toaletu.

5.5 Hypotéza I. - shrnutí

Hypotéza byla verifikována. Přístupnost objektů, ve kterých probíhá výuka, a bezbariérové uspořádání učeben nabídlo 9 z 24 spolupracujících institucí. Přestože se jedná 37,5 % z celkového počtu, náhodným výběrem a přezkoumáním při šetření v terénu bylo dokázáno, že informace poskytované zástupci institucí nejsou relevantní, protože se neopírají o žádná objektivně uznatelná kritéria přístupnosti. (Stejně obtížné hodnocení objektivit dat označujících přístupnost bylo dokázáno u průzkumu vysokých škol – viz níže.)

Výstupem průzkumu je mimo jiné navázání kontaktu s institucemi, jejichž zástupci se domnívají, že nabízejí studium v přístupných prostorách, a jejich souhlas k profesionálnímu zmapování jejich učeben a veřejně sloužících prostor dle metodik použitých u vzorových materiálů. Lidem s těžkým tělesným postižením následně ověřené informace budou k dispozici na specializovaných webových stránkách www.presbariery.cz, dílčí informace o přístupnosti zveřejní na webových stránkách na základě příslibu i samotné instituce. (Snaha uvést výsledky průzkumné části práce do podoby, kdy budou prakticky využitelné, koresponduje s další hypotézou, která konstatuje, že kvalitní informace o přístupnosti prostředí nejsou lehce dostupné.)

Lze předpokládat, že ani další informace o přístupnosti u poboček, u kterých nebylo z časových důvodů možné provést podrobné mapování, nemusí odpovídat sdělenému. Hypotéza je však verifikována již výsledky dotazníkového šetření mezi vozíčkáři, kteří problém architektonických bariér označují za stěžejní.

6HYPOTÉZA II.

Alternativní nabídka vzdělávacích institucí (uzpůsobené kurzy konané v prostředí zvoleném klientem) není dostatečná a je finančně náročná.

6.1 Zájmové vzdělávání v rámci organizací věnujících se lidem s postižením

Na základě zkušeností odborníků z Pražské organizace vozíčkářů a výsledků dotazníkového šetření u samotných osob s velmi těžkým tělesným postižením vyplývá, že organizačně nejvíce vyhovující jsou vzdělávací kurzy pořádané samotnými organizacemi osob s tělesným postižením. Tyto organizace však mají vzdělávání jen jako jednu z oblastí, většinou doplňkovou ke službám sociálním. Výsledky vzdělávání nemají žádnou oficiální a uznatelnou podobu (certifikát atp.).

Oproti tomu nespornou výhodou takových kurzů je jednak přístupné zázemí, včetně hygienického, ale i možnost přizpůsobit konání kurzů zcela potřebám studentů s postižením, tedy upravit čas konání například možnostem speciální dopravy, realizovat individuální kurz pro osoby s komunikačními komplikacemi. Většina takových kurzů je však chápána jen jako aktivní trávení volného času, protože nemají oficiální status.

V minulých letech byla nabídka vzdělávacích kurzů specializovaných pro osoby se zdravotním postižením na území hlavního města Prahy bohatá. Souvisela s nastavením podmínek čerpání prostředků z ESF v rámci Jednotného dokumentového programu pro cíl 3 (JPD 3). Hlavním cílem JPD 3 bylo dosažení maximální efektivity při uplatnění osob s postižením na trhu práce, což měla zajistit patřičná kvalifikace pracovní síly. Bohužel, s koncem programového období skončila i většina vzdělávacích kurzů, které byly hrazeny z prostředků JPD 3. Řada i velmi kvalitních poskytovatelů nebyla v ryze českém prostředí schopna najít potřebné finanční zdroje pro udržení kvality a rozsahu kurzů. V některých případech, zejména u organizací, které nebyly plně závislé na financování z JPD 3, se zachovala finančně únosná část vzdělávacích aktivit ve formě doplňkové činnosti organizace.

To je příklad i Pražské organizace vozíčkářů, o. s., která v minulosti realizovala jazykové kurzy ve spolupráci s The Caledonian School. Později profesionální kurzy přešly do roviny kurzů volnočasových. Dodnes jsou však pod profesionálním vedením nabízeny kurzy počítačové, o které je velký zájem. Jak dokazuje dotazníkové šetření, potřebu základních dovedností v práci na počítači doplnila poptávka ovládní moderních komunikačních technik jako nástroje pro kontakt s okolím. Kurzy jsou nejčastěji realizovány v domovech klientů a pracuje se s jejich vlastní počítačovou technikou. Součástí projektu počítačových kurzů je i poradenství související s počítačovou technikou jako takovou, speciálními pomůckami, možnostmi získání cenově zvýhodněné techniky či softwaru.

Průzkum nabídky vzdělávacích aktivit mezi neziskovými organizacemi věnujícími se lidem s tělesným postižením ukázal, že platí vzorec a systémy nastíněné na příkladu vybrané organizace.

Mezi další osvědčené realizátory vzdělávacích kurzů lze ve sledované lokalitě označit následující organizace:

- **Zelený pták** (Počítačový klub pro zdravotně postižené)
(nabízí počítačové kurzy a kurzy anglického jazyka v úrovních mírně pokročilí a pokročilí, kurzy jsou realizovány v přístupném prostředí v lokalitě, kde se nachází dva domy s byty zvláštního určení, klub je dopravně dobře dostupný, poblíž výukových prostor ve všedních dnech projíždí zvláštní linková doprava MHD)
- **Centrum paraple**
(nabízí počítačové kurzy v přístupném prostředí, kurzy jsou přednostně určeny klientů s poraněním míchy, na které se obecně prospěšná společnost zaměřuje)
- **Svaz tělesně postižených**
(nabízí počítačové kurzy v přístupném prostředí, které je dostupné zvláštní linkovou dopravou MHD)

6.2 Zájmové vzdělávání v institucích dostupných široké veřejnosti

Součástí šetření mezi spolupracujícími vzdělávacími institucemi – jazykovými školami, byly dotazy na možnost realizace kurzu dle nabídky v prostředí zvoleném klientem. Výsledky této části šetření ovlivňuje i fakt, že obsah výuky nevyžaduje nezbytně speciální prostory, zařízení ani pomůcky.

Celkem 83 % spolupracujících organizací sdělilo, že nabízí možnost realizace vzdělávacích kurzů v prostředí, které si zvolí klient sám. Součástí této nabídky většinou byla i organizace kurzu pro více osob v jiném než školním objektu. Ten si však musejí zájemci zajistit sami.

Finanční náročnost jazykových kurzů některé školy doporučují řešit dohodou několika zájemců, mezi které se následně náklady dají rozpočítat. Jen výjimečně jazykové školy za takové kurzy požadují příplatek. Z celkového počtu 24 spolupracujících jazykových škol 8 nabízí pro studenty s těžkým tělesným postižením slevy.

6.3 Hypotéza II. - shrnutí

Pokud bychom hypotézu II. vztáhli k nabídce organizací a specializovaných vzdělávacích institucí s praxí ve vzdělávání osob s velmi těžkým tělesným postižením, pak by byla hypotéza verifikována. Oproti období do roku 2007 výrazně ubylo organizací takové vzdělávání nabízejících.

Respondenti uvedli, že takové kurzy upřednostňovali, především díky větší jistotě, že při jejich realizaci budou brány v potaz specifické potřeby osob s tělesným postižením, ale také proto, že zmíněné kurzy byly pro tuto cílovou skupinu zdarma nebo za symbolický poplatek. Komerční ceny běžně nabízených kurzů se tak mohou jevit jako příliš vysoké. Přesto by například za kvalitní počítačové kurzy s tématy, které by byly v budoucnu využitelné při hledání zaměstnání, byli ochotní zájemci zaplatit, nabídka přístupných kurzů je ale malá.

Nejčastěji zmiňovanými kurzy byly kurzy jazykové. Nabídka jazykových kurzů na území hlavního města Prahy je limitovaná bariérami, většina jazykových škol však nabízí alternativní řešení v podobě kurzů konaných v prostředí vybraném klientem. V tomto ohledu je hypotéza neplatná.

Tabulka 1: Přehled jazykových škol a nabídek ve sledovaných oblastech

Jazyková škola	Bezbariérovost	Výuka mimo školní prostory	Cenově zvýhodněná nabídka
Glossa	NE	ANO	ANO
JŠ Spěváček	ANO	ANO	ANO
LITE	NE	NE	NE
Lingua Sandy	NE	ANO	ANO
Cambridge Centre	NE	ANO	NE
Tutor	ANO ²⁰	NE	NE ²¹
Caledonian School	ANO ²²	ANO	NE
JIPKA	ANO	NE	NE
Presto	NE	ANO	NE
Elvis	NE	ANO	NE
Channel Crossing	ANO ¹⁹	ANO	ANO
Centrum vzdělávání – V. Winkler	NE	ANO	NE
Bohemia Institut	NE	ANO	NE
British Council	ANO	ANO ²³	NE
JŠ Zelenka	NE	ANO	ANO
The Cambridge Institute	ANO	ANO	ANO
Polyglot	NE	ANO	ANO
Agentura Hermes	NE	ANO	ANO
Linda	ANO	ANO	NE
Centrum Kajetánka	NE	ANO	NE
Prague Institute	ANO	ANO	NE
Fresh School	NE	NE	NE
Tandem	NE	ANO	NE
JŠ Noisis	NE	ANO	NE

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

²⁰ Šetřením v terénu bylo zjištěno, že objektivně nelze prostory školy považovat za zcela bezbariérové.

²¹ Nabízejí možnost individuální dohody o ceně kurzu.

²² Nabízejí přístupné prostory jen na některých pobočkách.

²³ Služby v prostředí vybraným klientem realizují jen za příplatek.

7 HYPOTÉZA III.

Nabídka studia na vysokých školách není dostatečná, málokterá vysoká škola umožňuje plnohodnotné studium vozíčkářům, protože jsou její pracoviště bariérová.

Průzkum vedený na veřejných i soukromých vysokých školách ukázal, že 53 % vysokých škol je částečně přístupných nebo přístupných. Tento údaj je však třeba brát jako údaj relativní. Hlavním problémem, jak již bylo naznačeno v předchozích kapitolách, je absolutně nejednotný pohled na problematiku architektonických bariér. Prostory byly označovány za bezbariérové bez toho, že by bylo definováno kritérium, na základě kterého je přístupnost stanovena.²⁴

Graf 5: Procentuální vyjádření zastoupení přístupných a částečně přístupných vysokých škol

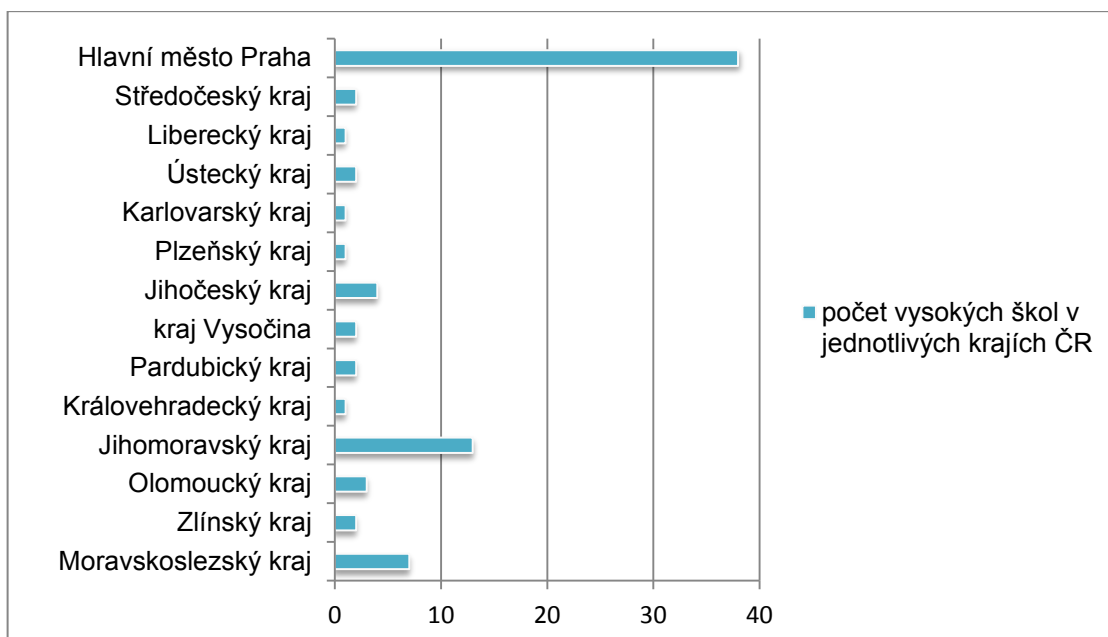

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

Z celkového počtu 53 oslovených soukromých vysokých škol 24 označilo své prostory za přístupné či částečně přístupné. Z celkového počtu 26 veřejných vysokých škol 20 označilo své prostory za přístupné či částečně přístupné. Přístupnost byla hodnocena celkově, ne po jednotlivých fakultách.

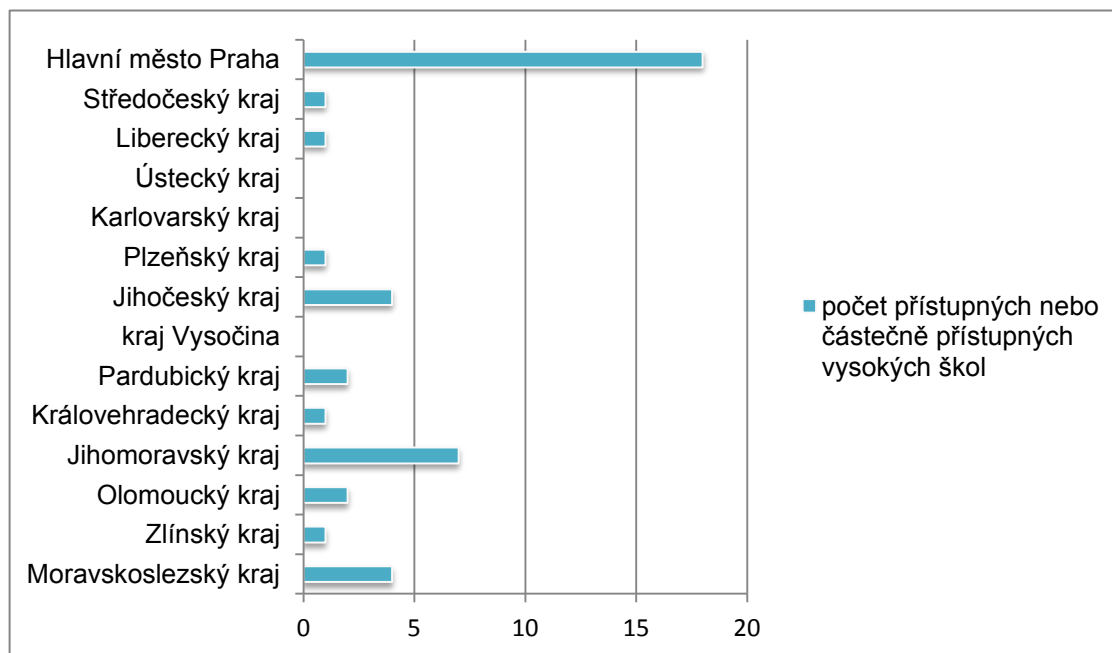
²⁴ Při verifikaci hypotézy č. III je třeba stejně jako v předchozím průzkumu počítat s odchylkou, kterou způsobuje nejednotnost hodnocení přístupnosti z pohledu architektonických bariér, a fakt, že nebylo možné tvrzení zástupců vysokých škol o bezbariérovosti podle jednotných kritérií zkontrolovat.

Graf 6: Rozložení vysokých škol podle jednotlivých krajů

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf 7: Rozložení relativně bezbariérových (přístupných) vysokých škol podle jednotlivých krajů

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Respondenti starší padesáti let se středoškolským vzděláním ukončeným maturitou shodně uvádějí, že architektonické bariéry (nepřístupnost pracovišť vysokých škol) přímo ovlivnily jejich rozhodnutí neabsolvovat vysokoškolské studium. Svá rozhodnutí ve většině případů stavěli i na zkušenostech ze středoškolského studia. Respondenti, kteří absolvovali vysokou školu, uváděli, že buď měli individuální plán a docházeli jen na konzultace a zkoušky, nebo náplň studia (obor) zvolili podle přístupnosti škol, nikoli podle vlastních zájmů nebo schopností a nadání.

Respondenti mladší třiceti let uvádějí, že nabídku studia na přístupných vysokých školách lze dohledat, nicméně že se přizpůsobují nabídce v místě bydliště. Z analýzy údajů od různých věkových kategorií vozíčkářů zapojených do průzkumu je zřejmé, že nabídka vzdělávání na vysokých školách se především po roce 1989 výrazně zlepšila.

7.1 Hypotéza III. – shrnutí

Na základě průzkumu bylo zjištěno, že řada veřejných vysokých škol plánuje v dohledné době mapování přístupnosti svých budov. Tato doba se tedy jeví jako příhodná pro jednání, která by navrhla jednotné zpracování informací tak, aby výstupy byly srovnatelné u všech veřejných vysokých škol. Jedním z prvních praktických výstupů průzkumu je iniciace jednání na Ministerstvu školství, tělovýchovy a mládeže o možnostech společného postupu při mapování a zveřejňování údajů o míře přístupnosti na jednotlivých veřejných vysokých školách.

Z průzkumu dále vyplývá, že se jednotnému postupu zástupci vysokých škol nebrání a že rádi uvítají praktickou pomoc tak, aby informace o přístupnosti co nejlépe sloužily uchazečům o studium a studentům s těžkým tělesným postižením.

(Přesný a podrobný výzkum s nastavením možnosti kontroly podle předem definovaných kritérií by byl žádoucí, ale časově náročný a vyžadoval by spolupráci všech zainteresovaných institucí.)

8 HYPOTÉZA IV.

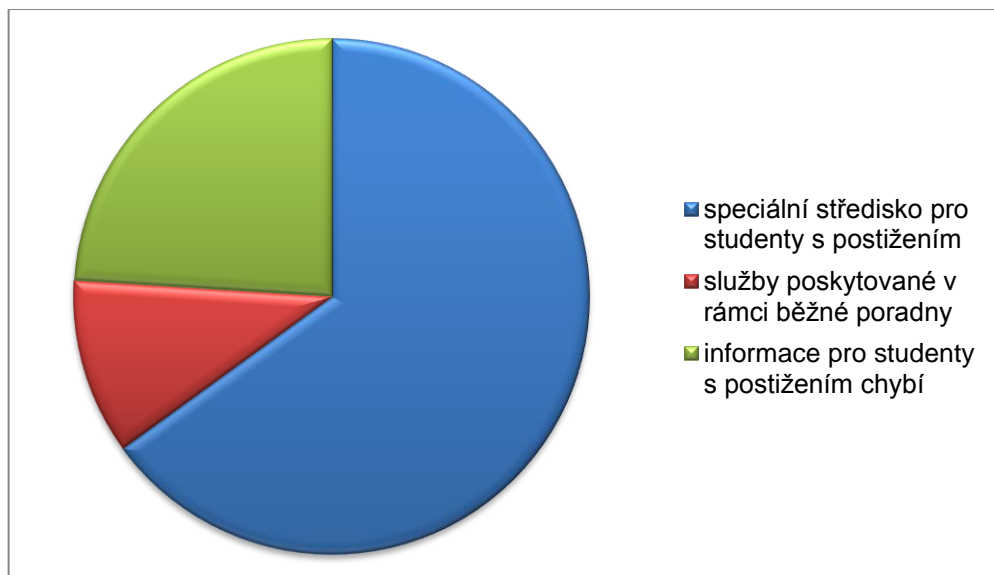
Dostupné informace o možnostech studia na vysokých školách, včetně informací o přístupnosti pracovišť škol, nejsou dostatečné.

Pro průzkum dostupnosti informací pro studenty se specifickými studijními potřebami byly zvoleny veřejné vysoké školy. Zkoumána byla dostupnost informací, které se přímo týkají osob s tělesným postižením, respektive studentů se specifickými potřebami.

Z 26 sledovaných veřejných vysokých škol má 20 na vlastních hlavních webových stránkách snadno dohledatelné informace o možnostech studia pro zájemce z řad osob s těžkým tělesným postižením. Ve dvou případech se však jednalo o informace zcela nedostačující nebo zastaralé.

Celkem 17 vysokých škol zřídilo specializované pracoviště, které se věnuje výhradně studentům se specifickými potřebami, u dalších 3 vysokých škol zajišťují tyto poradenské služby Akademické poradny, případně Informační centra pro studenty.

Graf 8: Procentuální zastoupení různých řešení informačních služeb pro studenty s postižením

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

Přístup k veřejně dostupným informacím o možnostech studia na vysokých školách pro studenty s tělesným postižením je různý, každá vysoká škola si jej řeší podle vlastního uvážení. Mnohdy jsou informace dohledatelné jen velmi obtížně přes řadu odkazů, jindy jsou kusé a neúplné, případně zastaralé.

Žádná z vysokých škol neuveřejňuje na webových stránkách informace o míře přístupnosti z hlediska architektonických bariér, a pokud ano, končí většinou označením přístupnosti vstupu nebo pouhým konstatováním bezbariérovosti.

V Analýze současné situace studentů se specifickými nároky na vysokých školách²⁵, kterou v roce 2010 pro MŠMT zpracovala společnost Alevia, se mimo jiné v části shrnující doporučení vzešlá z analýzy píše o tom, že by měl existovat jednotný webový portál, který by fungoval na základě komunitní spolupráce a kde by byly soustředěny informace, které budou sloužit obecně uchazečům o studium z řad osob se zdravotním postižením (včetně osob s tělesným postižením).

Díličí informace o přístupnosti jsou k dohledání na webových stránkách www.studentpoint.cz, týkají se především přístupnosti fakult Univerzity Karlovy. Opět ale chybí informace, na základě čeho jsou objekty či jejich části označeny za přístupné. Další podobné weby byly zastaralé.

8.1 Veřejné vysoké školy – výsledky průzkumu

Sledovány byly hlavní webové stránky, na kterých by jistě měla figurovat minimálně základní informace. V informačních materiálech a reportech řada univerzit nerozlišuje jednotlivá zdravotní postižení, což je velký problém vzhledem ke specifickým jejich nárokům. V případě, že požadované informace nebyly k dispozici, bylo se žádostí o ně osloveno studijní oddělení. Ve většině případů zástupci vysokých škol hovořili o tom, že již mají vyhotovenou studii přístupnosti, případně že ji plánují. Deklarovali veškerou možnou pomoc v případě, že na škole budou chtít studovat zájemci s velmi těžkým tělesným postižením. Pouze jedna vysoká škola uvedla, že zaměření studia neumožňuje zapojení vozíčkářů, mimo jiné vzhledem k přísným bezpečnostním opatřením.

²⁵Alevia. *Analýza současné situace studentů se specifickými nároky na vysokých školách* [online]. Praha 2011 [cit. 2013-03-08]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/14467>

České vysoké učení v Praze

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity
(<http://www.cvut.cz/zajemci-o-studium/specificke-potreby> - dále odkaz na elsa.cvut.cz)
- studentů s tělesným postižením pomáhá ELSA (Středisko pro podporu studentů se specifickými potřebami)
- informace o přístupnosti budov univerzity nejsou zveřejněny, na jejich získání a uveřejnění však v současné době pracuje středisko ELSA; mapování respektuje metodiku uživatelského mapování a kategorizace míry přístupnosti

Vysoká škola chemicko-technologická v Praze

- na webových stránkách nelze dohledat informace pro studenty s tělesným postižením
- dle informací zaměstnanců studium na VŠ znemožňuje samotný obsah učiva, fakt, že se pracuje mnohdy i s vysoce hořlavými a výbušnými materiály a na škole neexistuje bezbariérová úniková cesta

Česká zemědělská univerzita v Praze

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity
(<http://www.ivp.czu.cz/cs/?i=2546&r=2904>)
- studentům s tělesným postižením pomáhá speciální Oddělení pro zdravotně znevýhodněné studenty při Institutu vzdělávání a poradenství, pro studenty je připraven speciální informační leták
- přístupnost univerzity byla před čtyřmi lety zmapována, informace ale nejsou volně přístupné na webových stránkách (na základě kontaktů v rámci průzkumu bylo předjednáno remapování přístupnosti na základě uživatelské metodiky; informace by následně dle vyjádření zástupců univerzity měly být dostupné on-line

Univerzita Karlova v Praze

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity <http://www.cuni.cz/UK-60.html>
- studentům s tělesným postižením pomáhá Kancelář pro studenty se speciálními potřebami <http://www.cuni.cz/UK-297.html>
- na webových stránkách univerzity jsou k dohledání informace o dalších aktivitách, například sportovních, které přizpůsobují i potřebám studentů s těžkým tělesným postižením
- informace o přístupnosti pracovišť univerzity jsou uvedeny na webových stránkách, zpracování ale není kvalitní, z pohledu osob s tělesným postižením jsou nedostatečné

Vysoká škola ekonomická v Praze

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity, dohledání je však velmi komplikované
- studentům s tělesným postižením pomáhá Středisko handicapovaných studentů (<http://shs.vse.cz/>); nabízené informace na webových stránkách Střediska jsou zastaralé a neúplné
- většina pracovišť vysoké školy je dle informací jejích zástupců přístupná

Akademie múzických umění v Praze

- na webových stránkách nelze dohledat informace pro studenty s tělesným postižením
- podle údajů z nepřímých informačních zdrojů je VŠ přístupná

Akademie výtvarných umění v Praze

- na webových stránkách nelze dohledat informace pro studenty s tělesným postižením
- podle údajů z nepřímých informačních zdrojů je VŠ přístupná

Vysoká škola umělecko-průmyslová

- na webových stránkách nelze dohledat informace pro studenty s tělesným postižením

Vysoká škola polytechnická Jihlava

- na webových stránkách nelze dohledat informace pro studenty s tělesným postižením
- poradenské služby poskytuje Poradenské centrum pro studenty, o studentech s tělesným postižením či obecně o studentech se specifickými potřebami zde informace nejsou
(<https://www.vspj.cz/student/ostatni-informace/sluzby-pro-studenty/poradenske-centrum-pro-studenty>)

Mendelova univerzita v Brně

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity, nicméně nejsou uvedeny na hlavních stránkách univerzity a dostupné jsou velmi komplikovaně
(http://www.icv.mendelu.cz/cz/poradenske_centrum/pc_studenti/spec_potr)
- studentům s tělesným postižením pomáhá Poradenské centrum pro studenty, každá fakulta má určenu konkrétní kontaktní osobu, která řeší problematiku studia osob s těžkým tělesným postižením
- k dispozici (i on-line) mají příručky popisující možnosti, které nabízí univerzita uchazečům a studentům s tělesným postižením
- on-line je k dispozici i příručka pro pedagogické pracovníky, poradce a další zaměstnance Mendelu se souhrnem doporučení týkajících se obecně studentů se zdravotním postižením
- mapování přístupnosti pracovišť univerzity plánují v roce 2013

Vysoké učení technické v Brně

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity (<http://www.lli.vutbr.cz/znevyhodneni>)
- studentů s tělesným postižením slouží poradenské služby Institutu celoživotního vzdělávání a poradenské informační stránky <http://www.presbloky.cz/>
- v rámci poradenských stránek ICV je k dispozici několik dokumentů informujících o studiu na VUT, včetně materiálů sloužících studentům se specifickými potřebami

- univerzita má k dispozici audit přístupnosti VUT (zpracováno Ligou vozíčkářů, Brno)
- informace o přístupnosti pracovišť univerzity nejsou k dispozici, nicméně pověření pracovníci se zveřejnění nebrání

Masarykova univerzita

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity
(<http://www.teiresias.muni.cz/>)
- studentům s tělesným postižením slouží Teiresiás – Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky
- Středisko nabízí řadu materiálů, na studenty s tělesným postižením však zaměřeny nejsou
- Informace o přístupnosti nejsou veřejně přístupné

Janáčkova akademie múzických umění v Brně

- na webových stránkách univerzity nelze dohledat informace pro studenty s tělesným postižením

Veterinární a farmaceutická univerzita Brno

- na webových stránkách univerzity nelze dohledat informace pro studenty s tělesným postižením

Univerzita Pardubice

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity
(<http://www.upce.cz/studium/handicap.html>)
- studentům s tělesným postižením slouží APUPA – Akademická poradna Univerzity Pardubice
- v oblasti architektonických bariér jsou na webových stránkách k dohledání pouze informace o vstupech, informace jsou obecné, kritéria určení nejsou uvedena
- *univerzita nabízí program osobní asistence zprostředkované za pomoci ostatních studentů*

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity
(http://web.utb.cz/?id=0_3_11&lang=cs&type=0)
- studentům s tělesným postižením slouží Akademická poradna Univerzity Tomáše Bati
- na internetu lze dohledat obecné informace o bezbariérovosti, zejména o přístupnosti vstupů, přístupnosti menzy a dvou upravených bezbariérových pokojích na koleji (kritéria hodnocení a konkrétní popis však chybí)

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity (<http://www.jcu.cz/centrum-ssp>)
- studentům s tělesným postižením slouží Centrum podpory studentů se specifickými potřebami (od roku 2012)
- deklarují pomoc při zajištění přístupností, nicméně na stránkách nejsou zveřejněny informace o přístupnosti pracovišť univerzity

Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity jen velmi obtížně
- k dispozici je kusý materiál Integrace a podpora studentů se specifickými potřebami na Vysoké škole technické a ekonomické v Českých Budějovicích, o bariérách se v brožuře hovoří jen velmi okrajově

Ostravská univerzita

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity
(<http://pyramida.osu.cz/>)
- studentům s tělesným postižením slouží Pyramida – Centrum podpory studentů se specifickými potřebami

Slezská univerzita v Opavě

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity
(<http://www.slu.cz/slu/cz/poradenska-centra/akademicka-poradna/poradenstvi-pro-studenty-se-specifickymi-potrebami>)
- studentům s tělesným postižením slouží Akademická poradna
- univerzita zřídila dvě Centra pro studenty se specifickými potřebami, neuveřejňuje však žádné podrobnější informace

Univerzita Palackého v Olomouci

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity
(<http://www.upol.cz/skupiny/zajemcum-o-studium/studenti-s-handicapem/>)
- studentům s tělesným postižením slouží Centrum pomoci handicapovaným
(<http://cph.upol.cz/>)
- nabízejí službu osobní asistence

Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity
(<http://www.vsb.cz/cs/uchazeci/bezbarier/>)
- studentům s tělesným postižením slouží centrum Slunečnice
(<http://slunecnice-ekf.vsb.cz/>, <http://slunecnice-fei.vsb.cz/>)

Technická univerzita v Liberci

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity
(http://www.tul.cz/akademicka-poradna-a-centrum-podpory_82)
- studentům s tělesným postižením slouží Akademická poradna a centrum podpory TUL
- nabízejí službu osobní asistence

Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity
(<http://www.ujep.cz/cz/podle-uzivatele/pro-uchazece/univerzita-bez-barier.html>)
- studentům s postižením bude sloužit Univerzitní centrum podpory pro studenty se specifickými vzdělávacími potřebami (ve fázi projektu)

Univerzita Hradec Králové

- informace pro studenty s TP lze dohledat na webových stránkách univerzity
(<http://www.uhk.cz/cs-cz/sluzby/pomoc-handicapovanym-studentum/nabidka-pomoci-handicapovanym-studentum/Stranky/default.aspx>)
- studentům s postižením slouží Augustin – Středisko pro studenty se specifickými potřebami
- informují o odstraňování bariér (nicméně informace nelze dohledat)

Západočeská univerzita v Plzni

- informace pro studenty s tělesným postižením lze dohledat na webových stránkách univerzity
(<http://www.zcu.cz/pracoviste/ipc/poradenstvi-pro-studenty-se-specialnimi-potrebami/>)
- studentům s postižením slouží Centrum podpory znevýhodněných studentů ČZU
(<http://handicap.zcu.cz/index.php>) – informace jsou velmi zastaralé

8.2 Hypotéza IV. - shrnutí

Hypotézu lze uznat za platnou jen v části týkající se informací o přístupnosti a možných architektonických bariérách na pracovištích škol. V této oblasti veřejně dostupné informace téměř neexistují nebo jsou jen velmi vágní. Jak vyplynulo z výzkumu, některé vysoké školy ale informace o přístupnosti svých budov mají (veřejně nepřístupné), nebo na jejich zpracování právě pracují.

Některé školy (například ČVUT) při mapování využívají podporovanou Metodiku kategorizace přístupnosti, jiné školy (například VUT, ČZU) dávají přednost mapování provedenému odborníky. Dalším předmětem diskuze v budoucnu bude zveřejnění těchto informací na webových portálech škol, což opět nastoluje otázku jednotnosti zpracování takových informací na základě totožných kritérií, případně použití podrobných popisů přístupnosti.

Pokud bude hodnocena dostupnost ostatních informací o možnostech studia osob s tělesným postižením a podpory při něm, jsou zpracovány z větší části přehledně a jsou dostupné z webových portálů škol. Některé vysoké školy nabízejí kromě informačních materiálů pro studenty se specifickými potřebami i informace pro pedagogické a ostatní pracovníky.

V tomto aspektu je hypotéza IV. falsifikována. Jistou dílčí nepřehlednost informací může způsobovat fakt, že jsou u každé vysoké školy dohledatelné jiným způsobem a že neexistuje žádný jednotný informační web, kam by vysoké školy zveřejnily odkaz na umístění informací na svém webovém portálu, případně na webové portály speciálních poradenských středisek.

Problematika kvality a dostupnosti informací pro studenty se specifickými potřebami (nároky) je řešena i ve spolupráci samotných vysokých škol, respektive Asociace vysokoškolských poradců. Ta v roce 2010 ve spolupráci s Technologickou univerzitou v Liberci a za podpory Asociace poraden pro osoby se zdravotním postižením pořádala odbornou konferenci „Vysokoškolské studium bez bariér“²⁶, kde dostupnost informací a kvalitní poradenství byly hlavními tématy.

Studentům s postižením je k dispozici také webový portál www.studiumbezbarier.eu, který má převážně komunitního ducha. Jistě neocenitelnou součástí jsou zkušenosti konkrétních studentů s postižením, kteří na webovém portálu zveřejnili svůj příběh. Nicméně, odkazy nejsou uspořádány, jsou jen sporé a stránky obecně působí velmi nepřehledně. Jistě by však bylo prospěšné v rámci podobného projektu zařadit sekci, která by uceleně odkazovala na prospěšné informační kanály všech vysokých škol, v budoucnu i soukromých vysokých škol.

²⁶ Odbornou konferenci Vysokoškolské studium bez bariér pořádá TUL každoročně.

9 DALŠÍ OKRUHY DOTÝKAJÍCÍ SE PROBLEMATIKY VZEŠLÉ Z DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

Z dotazníkového šetření mezi zástupci cílové skupiny vzešly i další okruhy dotýkající se problematiky vzdělávání osob s tělesným postižením, které nejsou obsaženy v základních hypotézách, nicméně je pro úplnost třeba je zmínit, případně zařadit do dalších šetření pro rozšíření komplexnosti hodnocení specifických studijních potřeb sledované skupiny.

Jsou jimi:

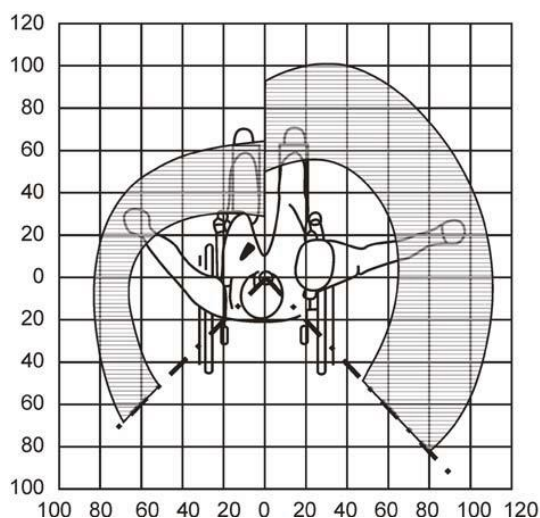
- ergonomie pracovního/studijního místa
- specifické pomůcky (zejména pro ovládání PC)
- finanční podpora při studiu

9.1 Přizpůsobená ergonomie pracovního/studijního místa a ekonometrické pomůcky

Pro umožnění případně usnadnění studia je třeba sledovat i ergonomii pracovního/studijního místa. V případě studujících na ortopedickém vozíku se jedná zejména:

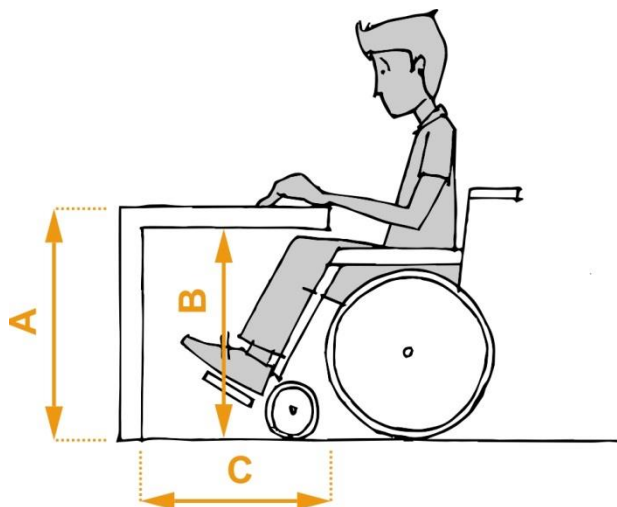
- o výšku a šířku pracovní desky a dostatečný podjezd
- uzpůsobení dosahových vzdáleností pomůcek, ovládacích prvků (při používání přístrojů)
- možnost využívat specifické pomůcky pro práci s učebními materiály a přístroji
- úlevové pomůcky (například podpěrky předloktí a zápěstí)

Obrázek 6: Dosahové vzdálenosti (míry jsou uvedeny v cm)

Zdroj: Ergonomie pracovních míst a pracovní podmínky zaměstnanců se zdravotním postižením²⁷

Obrázek 7: Sledované míry pracovní plochy – (A) výška pracovní plochy, (B) výškapodjezdu, (C) hloubka podjezdu

Zdroj: Rukověť mapovače - pracovní materiál Pražské organizace vozíčkářů, o. s., autor ilustrace Ing. arch. Pavel Lupač²⁸

²⁷ SKŘEHOT, P. *Ergonomie pracovních míst a pracovní podmínky zaměstnanců se zdravotním postižením*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav bezpečnosti práce, 2009. ISBN 978-80-86973-91-3.

²⁸Rukověť mapovače – pracovní materiál Pražské organizace vozíčkářů, o. s. ve spolupráci s Fakultou architektury ČVUT; tato publikace bude vydána v edici publikací ČVUT

Celou práci se v souvislosti s potřebami osob s těžkým tělesným postižením vine společný jmenovatel, a tím je specifická potřeba každého jedince s tělesným postižením. Pokud to tedy okolnosti dovolují, měli by mít studenti s tělesným postižením možnost přizpůsobit si svůj studijní prostor. Řešením je variabilní výška pracovního stolu, možnost výběru běžně používaných pomůcek – například druhu myši pro ovládání počítače. Případně by měl student mít možnost používat pomůcky vlastní.

9.2 Speciální pomůcky

Většina vozíčkářů si vypracovala způsoby, jak vyřešit některé problémy, které jim jejich handicap přináší. V mnoha případech se jedná o funkčně velmi jednoduchá řešení (viz Obrázek 8).

Obrázek 8: Ovládání počítače ústy

Zdroj: <http://www.pristupnost.cz/zarizeni/>

Obrázek 9: Speciální trackbally usnadňující ovládání počítače

Zdroj: fotoarchiv Pražské organizace vozíčkářů, o. s.

Pomůckami mohou být i různé počítačové programy, například ovládání hlasem. Moderní komunikační technologie obecně směřují k jednoduchosti ovládání, z čehož těží i lidé, kteří mají v důsledku tělesného postižení sníženou motoriku horních končetin. Řešení existují i pro ty, kteří mají horní končetiny zcela nehybné (viz Obrázek 8).

9.3 Finanční podpora při studiu

Jak bylo uvedeno výše, lidé s velmi těžkým tělesným postižením vydávají velké procento finančních prostředků na zajištění základní péče. Stávající sociální podpora není pro osoby pobírající příspěvek na péči ve třetím a čtvrtém stupni dostatečná. Pokud by tedy studium znamenalo zvýšené finanční náklady, mohlo by být pro tyto osoby nedostupné.

Většina vysokých škol však nabízí sociální stipendia a maximální vstřícnost. I některé soukromé vysoké školy nabízejí cenově zvýhodněné studium nebo studium zcela zdarma pro osoby s těžkým postižením. Výraznou úlevou je také možnost využívat zdarma školou organizovanou osobní asistenci.

Potřebné finanční prostředky však mohou zájemci o studium z řad osob se zdravotním postižením žádat i od různých nadací. Jednou z takových nadací, která přímo vyčlenila část přerozdělovaných prostředků na podporu studia, je Konto bariéry – Nadace Charty 77 a jeho projekt Stipendium Bariéry. O podporu mohou žádat středoškolští studenti od druhého ročníku výše a studenti vysokých škol. Udělení stipendia závisí na studijních výsledcích.

ZÁVĚR

Vzdělávání se je nezbytnou součástí každodenního života dneška. Jeho motivací není zdaleka jen touha po vlastním rozvoji. Vzdělání, funkční gramotnost a schopnost učit se novým a novým věcem je nezbytnost. Stejně tak je novodobá společnost v situaci, kdy je třeba z různých důvodů zapojit do aktivního společenského života i menšiny, lidi s tělesným postižením nevyjímaje. K tomu, aby měli takoví lidé rovný přístup k plnohodnotnému zapojení do společnosti ve všech rovinách, nepotřebují mnoho, v podstatě jen dostatek pochopení a ochoty.

Zaměříme-li se na skupinu dospělých osob, jejíž specifika diktuje těžké tělesné postižení, konkrétně vozíčkáře, není třeba podceňovat na obecné rovině jejich schopnost učit se, případně zapojit se do aktivního pracovního života. Tělesné postižení jako takové totiž nesnižuje nadání, intelekt ani motivaci. Většinou jediné, co brání úplnému zapojení do vzdělávacích či pracovních aktivit, je fakt, že tito lidé nechodí. A bohužel, ani v dnešní době majoritní společnost v některých případech nepovažuje přístupné prostředí za standard, který ve svém důsledku usnadňuje život všem.

Ke skupině těžce tělesně postižených osob jsou vztahovány potíže, jakými jsou psychická labilita, snížené IQ a EQ a omezená schopnost komunikovat. Jistě, v jejich středu jsou lidé psychicky labilní, stejně jako v každé jiné skupině lidí, byť bez zjevného handicapu.

Jak zkušenosti odborníků, tak názor zástupců samotné výše zmíněné cílové skupiny, ukazují, že největší překážkou v cestě za vzděláváním jsou architektonické, tedy fyzické bariéry. Sami vozíčkáři totiž upřednostňují inkluzivní formu vzdělávání, kdy se mohou účastnit všech vzdělávacích aktivit ve stejném rozsahu, jako jejich chodící spolužáci, mohou se zapojovat do studentského života a navazovat tak kontakty, které třeba v rámci oboru budou v budoucnu žádané.

Na základě vícevrstvého průzkumu byly verifikovány hypotézy, které architektonické bariéry staví do popředí a označují je za hlavního „viníka“ nedostupnosti jak vysokoškolského vzdělávání, tak nabídky kurzů realizovaných v rámci zájmového vzdělávání.

Bezbariérovost prostředí uvádí jako základní předpoklad pro plnohodnotné studium osob s tělesným postižením také materiál WHO World Report on Disability za rok 2012. Současně uvádí, že školy mají často problém s bezbariérovým přístupem, vnitřními komunikacemi, upravenými učebnami a chybějícími upravenými toaletami.

Jak v případě vysokých škol, tak institucí nabízejících veřejnosti jazykové kurzy bylo dokázáno, že nelze přijímat informace či tvrzení o přístupnosti či bezbariérovosti za směrodatná. Problém spočívá v tom, že málokterý laik má reálnou představu o skutečných potřebách vozíčkáře. Tato problematika je o to obtížnější, že možnosti a schopnosti lidí s velmi těžkým tělesným postižením jsou výrazně individuální.

Potíže při označení přístupnosti pramení i z toho, že zatím neexistuje žádný oficiální a patřičně rozšířený materiál, který by určoval kritéria pro stanovení míry přístupnosti.

Otázka jednotné kategorizace míry přístupnosti je momentálně ve středu zájmu odborníků organizací a institucí, které se dlouhodobě věnují mapování architektonických bariér. Vzhledem k tomu, že aktivity směřující k mapování přístupnosti v poslední době nabývají na intenzitě, stává se potřeba sladěného postupu žádoucí. Bylo by jistě užitečné, kdyby se v rámci České republiky uplatňovala stejná kategorizace tak, aby se samotní klienti, pro něž jsou tyto informace nepostradatelné, snáze orientovali a mohli se spolehnout na jednotnost kritérií, ze kterých budou údaje o bariérách v prostředí odvozeny.

Konkrétním krokem, který inicioval průzkum popsany výše, je zahájení jednání zástupců organizace věnující se více než 20 let lidem s tělesným postižením a podílející se na koncepci aktivit na poli mapování a odstraňování fyzických bariér se zástupci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. To má za cíl informovat o Metodice kategorizace přístupnosti objektů a navrhnout, aby v souladu s touto metodikou prosazovanou za podpory Ministerstva pro místní rozvoj byly zpracovány

informace o přístupnosti vysokých škol a ty následně umístěny na jejich webových portálech.

Dostupnost veřejně přístupných informací byla další oblastí průzkumu. Prokázalo se, že informace o přístupnosti nejsou přístupné z webů škol téměř vůbec, a pokud ano, omezují se na označení rámcové přístupnosti vstupů, případně i širší informace, ale bez určení toho, podle jakých kritérií bylo o přístupnosti rozhodnuto. Platná legislativa přitom v našem prostředí není ideálním vodítkem, protože by většinu objektů označila za nepřístupné i přes to, že část vozíčkářů je může bez větších obtíží navštívit, jen potřebuje vědět, jakou míru dopomoci bude třeba zajistit, případně jaké pomůcky kompenzující bariéry bude třeba použít.

Informace o možnostech studia na konkrétních vysokých školách spolu s informacemi o podpoře studentů se specifickými potřebami jsou naopak ve většině případů velmi kvalitně zpracované. Více než 65 % veřejných vysokých škol má dokonce specializované poradenské centrum.

V oblasti zájmového vzdělávání výsledky průzkumu ukazují, že stávající nabídka není dostatečná. Organizace věnující se cíleně osobám s tělesným postižením sice dílčím způsobem usilují o zajištění takových kurzů s požadovaným obsahem v rámci svých aktivit, takové kurzy ale nebývají srovnatelné s kurzy profesionálních institucí a často svým absolventům nenabízí konkrétní výstup například v podobě oficiálně uznatelného osvědčení či dokladu o získaném stupni vědomostí.

Zájmové vzdělávání poskytované profesionálními institucemi jsou většinou nedostupné kvůli architektonickým bariérám. Dvě náhodně vybrané instituce, které své prostory označily jako přístupné, souhlasily s profesionálním zmapováním. Výsledkem terénního šetření však bylo zařazení objektů využívaných těmito institucemi za bariérové, respektive částečně bariérové.

Dílčí výstupy praktické části této práce mohou v budoucnu sloužit jako podklad pro důkladnější výzkum v této oblasti a také při definici kroků, které by se měly podniknout pro to, aby se ke spolehlivým informacím dostali především jejich cíloví uživatelé. Současně může být podkladem pro srovnávací studii jednotlivých krajů. Zajímavé by jistě bylo porovnání úrovně přístupnosti a informovanosti na veřejných a soukromých vysokých školách.

Jednoznačným závěrem je, že by všechny zodpovědné a zainteresované instituce měly vyvinout maximální úsilí při vytváření rovných příležitostí v přístupu ke vzdělávání obecně, vysokoškolské a zájmové vzdělávání dospělých nevyjímaje.

„Tělesné postižení nemusí nutně být překážkou úspěchu. Většinu svého dospělého života se potýkám s amyotrofickou laterální sklerózou. Ta mi však nezabraňuje v tom, abych měl prominentní kariéru a vedl šťastný rodinný život.“

Stephen W. Hawking, světoznámý astrofyzik

Zdroj: <http://www.hawking.org.uk/>

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

FISCHER, S. a J. ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-807-3870-140.

FRANKOVÁ, Jaroslava. *Specifika verbální a nonverbální komunikace osob s tělesným postižením*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Jana Amose Komenského. Vedoucí práce Mgr. Matouš Brejcha.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8549-0.

MUŽÍK, J. *Principy, formy a metodika vzdělávání dospělých*. 1. vyd. Praha: Rozlet, 2011. ISBN 978-80-904824-2-5.

NOVOSAD, L. *Tělesné postižení jako fenomén i životní realita: diskurzivní pohledy na tělo, tělesnost, pohyb, člověka a tělesné postižení*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-873-9.

PLAMÍNEK, J. *Vzdělávání dospělých: průvodce pro lektory, účastníky a zadavatele*. 1. vyd. Praha: GradaPublishing, 2010. ISBN 978-80-247-3235-0.

PRŮCHA, J. a J. VETEŠKA. *Andragogický slovník*. 1. Vyd.. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-802-4739-601.

SLOWÍK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-691-9.

SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika: prevence a diagnostika; terapie a poradenství; vzdělávání osob s různým postižením; člověk s handicapem a společnost*. 1. vyd. Praha: GradaPublishing, 2007. ISBN 978-80-247-1733-3.

SKŘEHOT, P. *Ergonomie pracovních míst a pracovní podmínky zaměstnanců se zdravotním postižením*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav bezpečnosti práce, 2009. ISBN 978-80-86973-91-3.

ŠERÁK, M. *Celoživotní učení a sociální politika: vazby a přesahy*. 1. vyd. Praha: Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR, 2012. ISBN 978-80-904531-3-5.

ŠESTÁKOVÁ, Irena a Pavel LUPAČ. *Budovy bez bariér: návrhy a realizace*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3225-1.

TITZL, B. *Postižený člověk ve společnosti: Hledání počátků*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-86039-30-7.

TURECKIOVÁ, M. *Trendy a možnosti rozvoje dalšího vzdělávání dospělých v kontextu sjednocující se Evropy*. Praha: EducaService, 2010. ISBN 978-80-87306-06-2.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie handicapu*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-929-4.

VETEŠKA, J. *Nové paradigma v kurikulu vzdělávání dospělých*. 1. vyd. Praha: EducaService, 2009. ISBN 978-80-87306-04-8.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

International classification of functioning, disability and health: ICF. Geneva: WorldHealthOrganization, 2001. ISBN 92-415-4542-9.

WorldHealthOrganization [and] TheWorld. *World report on disability*. Geneva, Switzerland: WorldHealthOrganization, c2011. ISBN 92-415-6418-0.

Seznam použitých internetových zdrojů

Agentura Donath - Burson – Marstiller. *Vzdělávání dospělých: Průzkum vnímání problematiky vzdělávání dospělých u laické a odborné veřejnosti* [online]. 2009 [cit. 2013-02-02]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz>

Alevia. *Analýza současné situace studentů se specifickými nároky na vysokých školách* [online]. Praha 2011 [cit. 2013-03-08]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/14467>

ŠERÁK, M. *Teorie a praxe zájmového vzdělávání dospělých* [online]. 2012 [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: http://www.sdruk.cz/data/xinha/sdruk/ks2012/2012_KKS_Serak.pdf

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. [online]. [cit. 2013-02-08]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/10774/umluva_CJ_rev.pdf

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.: Listina základních práv a svobod. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

VLÁDNÍ VÝBOR PRO ZDRAVOTNĚ POSTIŽENÉ OBČANY. *Strategie systémového zpřístupňování VŠ vzdělávání studentům se zdravotním postižením v ČR* [online]. Praha, 2010 [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/vvzpo/dokumenty/strategie-systemoveho-zpristupnovani-vs-vzdelavani-studentum-se-zdravotnim-postizenim-v-cr-73391/>

Vyhláška č. 398/2009 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, s. 1257-1289. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/sbirka/2009/sb129-09.pdf>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, s. 1257-1289. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2006/sb037-06.pdf>

ZDRAŽILOVÁ, R. aF. LAUB. *Bezbariérové užívání staveb – od historie k současnosti*. [online]. [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: <http://bariery.xf.cz/IMAGE/clanek.pdf>

Seznam ostatních zdrojů

Metodika kategorizace přístupnosti objektů – pracovní materiál Pražské organizace vozíčkářů, o. s., vytvořený v roce 2011

Rukověť mapovače – pracovní a učební text, materiál Pražské organizace vozíčkářů, o. s., vytvořený v roce 2012

Seznam obrázků, grafů a tabulek

Seznam obrázků

Obrázek 1: Dosahová vzdálenost ovládacích prvků	24
Obrázek 2: Požadavky na rozměry manipulační plochy pro vozíčkáře	24
Obrázek 3: Logo spolupracující organizace	30
Obrázek 4: Označení míry přístupnosti a kritéria dle Metodiky kategorizace přístupnosti	39
Obrázek 5: Učebna jazykové školy ChannelCrossing	42
Obrázek 6: Dosahové vzdálenosti	64
Obrázek 7: Sledované míry pracovní plochy	65
Obrázek 8: Ovládání počítače ústy	65

Seznam grafů

Graf 1: Procentuální vyjádření využívání druhu pomůcky kompenzující pohyb	32
Graf 2: Početní zastoupení diagnóz v podskupině respondentů	33
Graf 3: Přehled problematických oblastí	35
Graf 4: Procentuální zastoupení přístupných a nepřístupných jazykových škol	38
Graf 5: Procentuální vyjádření zastoupení přístupných a částečně přístupných vysokých škol	50
Graf 6: Rozložení vysokých škol podle jednotlivých krajů	51
Graf 7: Rozložení relativně bezbariérových (přístupných) vysokých škol podle jednotlivých krajů	51
Graf 8: Procentuální zastoupení řešení informačních služeb pro studenty s postižením	53

Seznam tabulek

Tabulka 1: Přehled jazykových škol a nabídek ve sledovaných oblastech	49
---	----

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jaroslava Franková

Obor: Andragogika

Forma studia:kombinované

Název práce: Specifika vzdělávání dospělých osob s těžkým tělesným postižením

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 70

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů:16

Počet titulů zahraničníchpoužitých zdrojů: 2

Počet internetových zdrojů: 10

Počet ostatních zdrojů: 2

Vedoucí práce: Mgr. Jarmila Onderková